

CINZIA ARRUZZA
TITHI BHATTACHARYA
NANCY FRASER

Feminizam

za 99 %

Manifest

NASLOV IZVORNIKA

Feminism for the 99%. A Manifesto [Verso, 2019]

Copyright © 2019, Gius. Laterza & Figli, All rights reserved

PREVELI S ENGLESKOG

Karolina Hrga i Martin Beroš

Multimedijalni institut ISBN 978-953-7372-42-2

Institut za političku ekologiju ISBN 978-953-58938-9-9

Udruga Bijeli val ISBN 978-953-8257-03-2

Centar za ženske studije ISBN 978-953-6955-64-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001028815.

Zagreb, svibanj 2019.

CINZIA ARRUZZA
TITHI BHATTACHARYA
NANCY FRASER

Feminizam

za 99 %

Manifest

PREVELI
Karolina Hrga i Martin Beroš

Za Combahee River Collective, koji je zarana prepoznao put, te poljske i argentinske feminističke štrajkačice, koje danas otvaraju nove prostore borbe

Manifest

PRIJELOMNI TRENUTAK

U proljeće 2018. godine, glavna operativna direktorica Facebooka Sheryl Sandberg poručila je svijetu da bi svima “bilo daleko bolje kada bi polovicom svih zemalja i kompanija upravljale žene, a polovicom svih kućanstava muškarci”, te da “ne bismo smjele biti zadovoljne dok ne postignemo taj cilj”. Sandberg se kao vodeća predstavnica korporativnog feminizma u tom trenutku već proslavila (i obogatila) nagovaranjem žena na rukovodećim pozicijama da se “nametnu” (*lean in*) na upravnim sastancima. Kao nekadašnja voditeljica ureda Larryja Summersa, ministra financija SAD-a – čovjeka koji je deregulirao Wall Street – nije dvojila da ženama treba savjetovati kako je uspjeh ostvaren nepopustljivošću u poslovnom svijetu prećac do ostvarenja rodne jednakosti.

U proljeće iste godine, militantni feministički štrajk doveo je do zastoja u Španjolskoj. Udružene s više od pet milijuna prosvjednika i prosvjednica, organizatorice dvadeset-i-četverosatnog feminističkog štrajka (*huelga feminista*) zahtijevale su “društvo oslobođeno seksističke opresije, eksploatacije i nasilja ... pobunu i borbu protiv saveza patrijarhata i kapitalizma koji nas želi poslušne, pokorne i utišane”. Sa zalaskom sunca nad Madridom

i Barcelonom, feminističke štrajkačice obznanile su svijetu da će “8. marta prekrížiti ruke i prekinuti sve produktivne i reproduktivne aktivnosti”, te izjavile da neće “prihvatiti gore radne uvjete, kao ni manje plaće od muškaraca za isti posao”.

Ova dva glasa predstavljaju suprotstavljene putanje feminističkog pokreta. Sandberg i njezine istomišljenice vide feminizam kao sluškinju kapitalizma. One žele svijet u kojem se zadaća upravljanja eksploatacijom na radnom mjestu i opresijom općenito u društvu dijeli ravnomjerno između muškaraca i žena vladajuće klase. Radi se o zapanjujućoj perspektivi *dominacije jednakih mogućnosti*, koja od običnih ljudi zahtijeva da u ime feminizma budu zahvalni što im žena, a ne muškarac, rastura sindikat, šalje dron i usmrti roditelja, ili zatvara djecu u kavez na granici. U oštroj suprotnosti sa Sandberginim liberalnim feminizmom, organizatorice feminističkog štrajka inzistiraju na *dokidanju kapitalizma*: sistema koji stvara šefove, uspostavlja nacionalne granice, i proizvodi dronove koji ih čuvaju.

Suočene s ovim dvjema vizijama feminizma, nalazimo se na prekretnici, a naša odluka podrazumijeva značajne posljedice za ljudsku vrstu. Jedan put vodi prema spaljenoj planeti na kojoj je ljudski život u potpunosti sveden na mizeriju, štoviše, gdje postaje upitno je li uopće moguć. Drugi put vodi prema svijetu koji je oduvijek zauzimao središnje mjesto u najuzvišenijim snovima čovječanstva: pravednom svijetu u kojem svi dijele bogatstvo i prirodne resurse, i u kojem su jednakost i sloboda premise, a ne težnje.

Suprotnosti ne mogu biti očitije. Međutim, zbog izostanka bilo kakvog održivog srednjeg puta, za nas je donošenje ove odluke još veći prioritet. Manjak alternativa možemo pripisati neoliberalizmu: tom iznimno grabežljivom, financijaliziranom obliku kapitalizma, koji vlada svijetom proteklih četrdeset godina. Trovanjem atmosfere, izvrgavanjem ruglu svake pretenzije demokratskog upravljanja, naprezanjem naših društvenih kapaciteta do točke prsnuća, te sveopćim pogoršavanjem životnih uvjeta najvećeg broja ljudi, ova je iteracija kapitalizma povisila uloge u svakoj društvenoj borbi, pretvarajući umjerene napore ka ostvarivanju skromnih reformi u žestoke bitke za opstanak. Imajući to u vidu, više nije moguće zadržati neutralnu poziciju – feministkinje i feministi moraju zauzeti stranu: hoćemo li nastaviti zagovarati “dominaciju jednakih mogućnosti” dok planet gori? Ili ćemo iznova osmisliti rodnu pravdu u antikapitalističkoj formi koja će nadići aktualnu krizu i voditi prema novom društvu?

Ovaj manifest sažima postulate drugog puta, pravca kojeg držimo neophodnim i izvedivim. Antikapitalistički feminizam danas je misliv djelomično i zbog kolapsa kredibiliteta političkih elita diljem svijeta. Među žrtvama nisu samo stranke lijevog i desnog centra koje promiču neoliberalizam – prezreni ostaci svoje nekadašnje moći – već i njihove korporativne feminističke saveznice Sandbergina kova, čija je “progresivna” glazura izgubila sjaj. Liberalni feminizam doživio je svoj kraj tijekom američkih predsjedničkih izbora 2016. godine, kada nasa-zvona-promoviranoj predsjedničkoj kandidaturi

Hillary Clinton nije pošlo za rukom privući ženski dio biračkog tijela. Za to postoji dobar razlog: Clinton utjelovljuje sve dublji jaz između uspona žena iz elitnih krugova na visoke funkcije i unapređivanja života najvećeg broja ljudi.

Poraz Hillary Clinton nam je poziv na buđenje. Razotkrivanjem poraza liberalnog feminizma, otvoren je prostor da isti osporimo s ljevice. U vakuumu koji je proizveden slabljenjem liberalizma, imamo priliku izgraditi drukčiji feminizam, koji drugačije definira opseg feminističkih pitanja, drugačije se klasno pozicionira, i obilježen je drugačijim, radikalnim i transformativnim etosom.

Ovaj manifest predstavlja naša nastojanja u promicanju tog "drugog" feminizma. Ne pišemo kako bismo skicirale zamišljenu utopiju, već da bismo označile put kojim treba krenuti kako bi se ostvarilo pravedno društvo. Namjera nam je objasniti zašto feministkinje trebaju odabrati put feminističkih štrajkova, zašto se moramo ujediniti s drugim antikapitalističkim i antisistemskim pokretima, te zašto naš pokret mora postati *feminizmom za 99 posto*. Feminizam može odgovoriti na izazove našeg vremena jedino povezujući se s antirasističkim, okolišnim, te aktivistima i aktivistkinjama za radna i migrantska prava. Odlučnim odbijanjem dogme o "asertivnosti" i feminizma za 1 posto, *naš feminizam može postati svjetionik nade za sve ostale u društvu*.

Hrabrosti da se upustimo u ovaj projekt daje nam novi val militantnog feminističkog aktivizma. Pritom se ne radi o korporativnom feminizmu, koji se pokazao to-

liko razornim za radne žene i koji danas postepeno gubi kredibilitet; niti o “feminizmu mikrokredita” koji tvrdi da “osnažuje” žene s globalnog Juga time što ih kreditira bijednim svotama novca. Umjesto toga, nadu pronalazimo u internacionalnim feminističkim i ženskim štrajkovima iz 2017. i 2018. godine. Upravo su ti štrajkovi, kao i sve koordiniraniji pokreti koji se oko njih razvijaju, u početku inspirirali – a danas utjelovljuju – feminizam za 99 posto.

TEZA 1:

Novi feministički val iznova osmišljava štrajk.

Recentni feministički štrajkački pokret započeo je u Poljskoj u listopadu 2016. godine, kada je više od 100 000 žena izašlo s radnih mjesta i marširalo protiv zabrane pobačaja u toj zemlji. Do kraja mjeseca, val radikalne pobune već je prešao ocean, sve do Argentine, gdje su žene u štrajku reagirale na gnusno ubojstvo Lucíe Pérez militantnim poklicem: “Nijedna više” (*Ni una menos*). Ubrzo se proširio na Italiju, Španjolsku, Brazil, Tursku, Peru, SAD, Meksiko, Čile i desetke drugih zemalja. Krenuo je na ulicama, protutnjivši radnim mjestima i školama, da bi na koncu zahvatio i razvikane svjetove šou biznisa, medija i politike. Protekle dvije godine, njegovi slogani snažno su odjekivali diljem planete: #MiŠtrajkamo, #ŽelimoŽivjeti, #NijednaViše, #DostaJeBilo, #FeminizamZa99 (#NosotrasParamos, #WeStrike, #VivasNosQueremos, #NiUnaMenos, #TimesUp, #Feminism4the99). Isprva se radilo tek o talasanju, potom i valu, koji je prerastao u ogromnu plimu: novi globalni feministički pokret koji bi mogao zadobiti dovoljno moći da poremeti postojeće saveze te nanovo iscrta političku kartu.

Niz akcija organiziranih na nacionalnoj razini postalo je transnacionalni pokret 8. marta 2017. godine, kada su organizatorice širom svijeta odlučile štrajkati zajedno. Ovim su smionim potezom nanovo politizirale Međunarodni dan žena. Odbacivši kičaste depolitizirane tričarije – večere, cvijeće i čestitke – štrajkačice su oživjele skoro zaboravljene povijesne korijene toga dana u radničkom i socijalističkom feminizmu. Njihovo djelovanje evocira mobilizacijski duh radnih žena iz ranog dvadesetog stoljeća – paradigmu štrajkova i masovnih demonstracija koje su uglavnom predvodile imigrantkinje i židovske žene u SAD-u, što je potaklo Socijalističku partiju Amerike da organizira prvi Nacionalni dan žena, a njemačke socijalistkinje Luisu Zietz i Claru Zetkin da pozovu na održavanje Međunarodnog dana radnih žena.

Ponovo oživljavajući ovaj militantni duh, feministički štrajkovi današnjice iznova polažu pravo na naše korijene u povijesnim borbama za radnička prava i socijalnu pravdu. Ujedinjuju žene razdvojene oceanima, planinama i kontinentima, ali i granicama, ogradama od bodljikave žice i zidovima, dajući novo značenje sloganu “Solidarnost je naše oružje”. Probijajući se kroz izolaciju kućanskih i simboličkih zidova, štrajkovi demonstriraju ogromni politički potencijal moći žena: *moći onih čiji plaćeni i neplaćeni rad održava svijet.*

No to nije sve: ovaj brzorastući pokret osmislio je *nove načine štrajkanja* i u samu formu štrajka ugradio *novu vrstu politike*. Uparivši uskratru rada s marševima, demonstracijama, obustavom rada sitnih poduzeća, blo-

kadama i bojkotima, pokret obnavlja repertoar štrajkačkog djelovanja, koji je nekoć bio širok, ali se drastično smanjio uslijed višedesetljetne neoliberalne ofenzive. Istovremeno, ovaj novi val demokratizira štrajkove i proširuje opseg njihova djelovanja – prvenstveno, širenjem same ideje onoga što se razumijeva kao “rad”. Odbijajući da svede tu kategoriju na najamni rad, štrajkački aktivizam žena uskraćuje i kućanski rad, seks te osmijehe. Čineći vidljivijim *nezaobilaznu ulogu koju u kapitalističkom društvu zauzima orođeni, neplaćeni rad*, usmjerava pozornost na aktivnosti od kojih kapital ima koristi, ali koje ne plaća. Također, s obzirom na plaćeni rad, štrajkačice imaju široku perspektivu o tome što se ubraja pod radna pitanja. Nikako se ne može reći da su usmjerene samo na nadnice i radne sate – u fokusu im je i seksualno nasilje te uznemiravanje, prepreke za ostvarenje reproduktivne pravde, kao i ograničenja prava na štrajk.

Posljedično, novi feministički val pokazuje potencijal nadilaženja tvrdoglave i razjedinjujuće opreke između “identitetskih politika” i “klasnih politika”. Razotkrivajući jedinstvo “radnog mjesta” i “osobnog života”, odbija se ograničiti na borbu isključivo u tim područjima. Također, redefinirajući što se računa kao “rad”, i koga se broji kao “radnicu ili radnika”, odbija strukturno podcjenjivanje ženskog plaćenog i neplaćenog rada. Dakle, feminizam ženskih štrajkova anticipira mogućnost nove, dosad nezabilježene, feminističke, internacionalističke, okolišne i antirasističke faze klasne borbe.

Ova je intervencija savršeno tempirana. Militantnost ženskog štrajka rasplamsala se u trenutku kada su nekoć moćni sindikati, smješteni u sektoru proizvodnje, znatno oslabjeli. Kako bi iznova oživjele klasnu borbu, aktivistkinje su se okrenule drugom polju: neoliberalnom napadu na zdravstvenu skrb, obrazovanje, mirovine i stanovanje. Targetirajući ovaj drugi krak četrdesetljetnog napada kapitala na životne uvjete radničke i srednje klase, usmjerile su se na rad i usluge koje su potrebne za održavanje ljudskih bića i društvenih zajednica. Upravo ćemo ovdje, u sferi “socijalne reprodukcije”, danas pronaći brojne primjere najmilitantnijih štrajkova i otpora. Od štrajkačkog vala učiteljica i učitelja u SAD-u do borbe protiv privatizacije vode u Irskoj te štrajkova dalitskih radnica i radnika u sektoru čistoće u Indiji – predvođenih i mobiliziranih ženama – radnice i radnici se bune protiv napada kapitala na socijalnu reprodukciju. Premda spomenuti štrajkovi nisu formalno povezani s pokretom Međunarodnog štrajka žena, imaju s njime mnogo zajedničkog. I oni valoriziraju rad koji je neophodan za reprodukciju naših života, i pritom se protive njegovoj eksploataciji. Također, i oni kombiniraju zahtjeve vezane uz nadnice i radne uvjete sa zahtjevima za većom javnom potrošnjom na socijalne usluge.

Štoviše, u zemljama kao što su Argentina, Španjolska i Italija, feminizam ženskih štrajkova privukao je široku potporu snaga koje su ustale protiv mjera štednje. Masovnim demonstracijama, koje je ovaj pokret pokrenuo protiv smanjivanja proračuna za škole, zdravstvenu skrb, stanovanje, prijevoz i okolišnu

zaštitu, nisu se priključile samo žene i rodno varijantne osobe, već i muškarci. Kroz otpor udarima financijskog kapitala na ova “javna dobra”, feministički štrajkovi postaju katalizator i model široko rasprostranjenih nastojanja da obranimo naše zajednice.

Dakle, novi val militantnog feminističkog aktivizma iznova otkriva ideju nemogućeg, zahtijevajući i kruh i ruže: kruh koji su desetljeća neoliberalizma otela s naših stolova, ali i ljepotu koja hrani naš duh ushitom pobune.

TEZA 2:

Liberalni feminizam je propao. Vrijeme je da ga prevladamo.

Srednjostrujaški mediji nastavljaju izjednačavati *feminizam* kao takav s *liberalnim feminizmom*. Međutim, liberalni feminizam ne samo da ne nudi rješenje, on je dio problema. Situiran na globalnom Sjeveru u profesionalno-menadžerskom sloju, fokusira se na “asertivnost” i “probijanje staklenog stropa”. Posvećen omogućavanju nekolicini privilegiranih žena da se uspinju na korporativnoj ljestvici i u vojnim redovima, promiče tržišno usmjerene perspektive jednakosti koje se savršeno poklapaju s prevladavajućim korporativnim entuzijazmom prema “različitosti”. Iako osuđuje “diskriminaciju” i zagovara “slobodu izbora”, liberalni feminizam postojano odbija adresirati socioekonomska ograničenja zbog kojih sloboda i osnaženje ostaju nedostižni velikoj većini žena. Njegov pravi cilj nije jednakost, već meritokracija. Umjesto da teži dokidanju društvenih hijerarhija, on ih nastoji “diverzificirati”, “osnažujući” “talentirane” žene u usponu prema vrhu. Tretirajući žene kao tek “podzastupljenu skupinu”, njegove zagovornice nastoje osigu-

rati da nekolicina privilegiranih može doći na pozicije i ostvariti plaće jednake onima muškaraca *njihove vlastite klase*. Po definiciji, od toga će najviše koristi imati žene koje već posjeduju značajne društvene, kulturne i ekonomske prednosti. Sve druge i svi drugi ostat će na dnu.

U potpunosti kompatibilan s rastućom nejednakošću, liberalni feminizam eksternalizira opresiju. Dopušta ženama iz profesionalno-menadžerskih krugova da se *nametnu (lean in)*, upravo tako što im omogućuje da se *oslone (lean on)* na slabo plaćene migrantske žene, koje postaju podizvođačice njihova kućanskog rada i rada brige. Neosjetljiv na klasu i rasu, povezuje naš pokret s elitizmom i individualizmom. Predstavljajući feminizam kao “samostalni” pokret, spaja nas s politikama koje štete većini i odvaja od borbi koje im se suprotstavljaju. Ukratko, zbog liberalnog feminizma, feminizam je na zlu glasu.

Etos liberalnog feminizma nije usklađen samo s korporativnim uzusima, nego i s pretpostavljenim “transgresivnim” tokovima neoliberalne kulture. Njegovo favoriziranje ideje individualnog napredovanja prožima i svijet poznatih ličnosti s društvenih mreža, zbog čega se feminizam pogrešno povezuje s usponom pojedinačnih žena. U tom svijetu, “feminizam” riskira da postane trendovski pojam i medij samopromocije, u manjoj mjeri upregnut u oslobođenje većine negoli promoviranje nekolicine.

Sveukupno gledajući, liberalni feminizam pruža neoliberalizmu savršeni alibi. Zakrivanjem regresivnih politika aurom emancipacije, omogućuje silama koje podr-

žavaju globalni kapital da se prikažu “progresivnima”. Ujedinjen s globalnim financijama u SAD-u, pružajući istovremeno pokriće za islamofobiju u Europi, ovo je feminizam ženskih vlastodržaca: korporativnih guruica koje propovijedaju “asertivnost”, femokratkinja koje promiču strukturne prilagodbe i mikrokredite na globalnom Jugu, te profesionalnih političarki koje ubiru honorare od više stotina tisuća dolara za govore na Wall Streetu.

Naš odgovor na feminizam *asertivnosti* jest feminizam koji *pruža otpor*. Ne zanima nas razbijanje staklenog stropa ako time prepuštamo velikoj većini da čisti krhotine. Ne samo da ne slavimo žene na rukovodećim pozicijama u ostakljenim uredima – namjera nam je osloboditi se rukovodećih pozicija i ostakljenih ureda.

TEZA 3:

Treba nam antikapitalistički feminizam – feminizam za 99 posto.

Feminizam koji imamo na umu prepoznaje da mora odgovoriti na krizu epohalnih razmjera: opadanje životnog standarda i nadolazeću ekološku katastrofu; podivljale ratove i intenzivirano razvlašćivanje; masovne migracije nasuprot bodljikavoj žici; osnaženi rasizam i ksenofobiju; te ukidanje teško stečenih socijalnih i političkih prava.

Želimo odgovoriti na ove izazove. Izbjegavajući polovične mjere, feminizmu koji zamišljamo u cilju je baviti se kapitalističkim korijenima metastazirajućeg barbarizma. Odbijanjem da žrtvuje dobrobit većine kako bi zaštitio slobodu nekolicine, bori se za potrebe i prava mnogih – siromašnih žena i radnica, rasiziranih i migrantskih žena, kvir i trans žena, žena s invaliditetom, žena koje se potiče da same sebe doživljavaju kao “srednju klasu” čak i kada ih kapital eksploatira. No ovdje se ne radi samo o tome. Ovaj se feminizam ne ograničava samo na tradicionalno definirana “ženska pitanja”, već ustaje za sve eksploatirane, podčinjene i opresirane, smjerajući postati izvorom nade za cijelo čovječanstvo. Nazivamo ga stoga *feminizmom za 99 posto*.

Nadahnut novim valom ženskih štrajkova, feminizam za 99 posto proizlazi iz bremenitosti praktičnog iskustva, informiran teorijskom refleksijom. I dok neoliberalizam pred našim očima preobražava rodnu opresiju, uviđamo da je transformacija temeljnog društvenog sistema koji ispražnjava prava od njihova sadržaja jedini način na koji žene i rodno varijantne osobe mogu aktualizirati nominalna ili još neostvarena prava. Legalizirani pobačaj po sebi ne koristi previše siromašnim ženama i radnicama koje nemaju sredstava da ga plate, ni pristup klinikama u kojima se obavlja. Naime, reproduktivna pravda iziskuje besplatnu, univerzalnu, neprofitnu zdravstvenu skrb, kao i dokidanje rasističkih i eugeničkih praksi u medicinskoj profesiji. Na istome tragu, jednakost u nadnicama može siromašnim ženama i radnicama donijeti samo jednakost u bijedi, ako je ne prate i radna mjesta s izdašnim nadnicama koje pokrivaju egzistencijalni minimum, supstancijalna radna prava temeljem kojih mogu izboriti sudsku presudu, kao i nova organizacija kućanstva te rada brige. Nadalje, i zakoni koji kriminaliziraju rodno nasilje postaju okrutna šala ako previđaju strukturni seksizam i rasizam pravosudnog sustava, i ne zadiru u policijsku brutalnost, masovna zatvaranja, prijetnje deportacijom, vojne intervencije, te uznemiravanje i zlostavljanje na radnom mjestu. Na koncu, pravna emancipacija ostaje tek prazna ljuska ako ne uključuje javne servise, socijalno stanovanje i financijsku pomoć kojom bi se ženama omogućilo da se maknu od obiteljskog nasilja i nasilja na radnom mjestu.

Feminizam za 99 posto na ove i ostale načine teži dubinskoj, dalekosežnoj društvenoj transformaciji. Ukratko, on stoga ne može biti separatistički pokret. Nasuprot tome, predlažemo ujedinjavanje sa svim pokretima koji se bore za 99 posto, bilo kroz bitke za okolišnu pravdu, visokokvalitetno besplatno obrazovanje, izdašne javne servise, jeftino stanovanje, radnička prava, besplatnu univerzalnu zdravstvenu skrb, ili svijet bez rasizma ili ratova. Jedino ćemo u savezništvu s takvim pokretima zadobiti moć i viziju da dokinemo društvene odnose i institucije koje nas ugnjetavaju.

Feminizam za 99 posto prihvaća klasnu borbu i borbu protiv institucionalnog rasizma. Povezuje probleme svih profila žena radničke klase: rasiziranih, migrant-skih, ili bijelih; cis, trans ili rodno varijantnih; kućanica ili seksualnih radnica; plaćenih po satu, tjednu, mjesečno ili neplaćenih; nezaposlenih ili prekarnih; mladih ili starije dobi. Nepokolebljivo internacionalistički, u jasnoj je suprotnosti s imperijalizmom i ratom. *Feminizam za 99 posto nije samo antineoliberalan, već i antikapitalistički.*

TEZA 4:

Proživljavamo krizu društva u cjelini – njezin temeljni uzrok je kapitalizam.

Za srednjostrujaške promatrače, 2007-2008. označila je početak najgore financijske krize od 1930-ih. Iako ovakvo tumačenje aktualne krize ispravno naznačuje koliko daleko seže, i dalje je preusko. Proživljavamo *krizu društva u cjelini*. Ona nipošto nije ograničena na financijsku domenu, već se istovremeno radi o krizi ekonomije, ekologije, politike i “brige”. Ova generalna kriza čitave forme društvene organizacije u suštini je kriza *kapitalizma* – a ponajviše kriza brutalno grabežljive, globalizirane, financijalizirane, neoliberalne forme kapitalizma u kojoj se nalazimo danas.

Kapitalizam periodično generira takve krize – i razlozi za to nisu slučajni. Ne samo da ovaj sistem opstaje eksploatacijom najamnog rada, nego i parazitiranjem na prirodi, javnim dobrima, i neplaćenom radu koji reproducira ljudska bića i zajednice. Pogonjen nesmiljenom potjerom za neograničenim profitom, kapital se širi po-

moću svih navedenih elemenata, bez da plaća njihovo obnavljanje (osim kada je na to prisiljen). Usmjeren samom svojom logikom na degradiranje prirode, instrumentaliziranje javnih ovlasti, i preotimanje neplaćenog rada brige, kapital periodično destabilizira same uvjete o kojima – zajedno sa svima nama – ovisi za opstanak. Kriza je ugrađena u njegov DNK.

Današnja kriza kapitalizma iznimno je teška. Četiri desetljeća neoliberalizma dovela su do snižavanja nadnica, slabljenja radničkih prava, pustošenja okoliša, i uzurpacije kapaciteta potrebnih za održavanje obitelji i zajednica – šireći istovremeno financijske pipke društvenim tkivom. Dakle, nije neobično kada danas mase ljudi širom svijeta poručuju “Dosta!” Prijemčivi za razmišljanje izvan okvira, odbacuju etablirane političke stranke i neoliberalni zdravi razum o “slobodnotržišnom natjecanju”, “ekonomiji kapanja”, “fleksibilnosti tržišta rada” i “neodrživom dugu”. Posljedica je zjapeći vakuum vodstva i organizacije – i rastući dojam da situacija nije održiva.

Feminizam za 99 posto nalazi se među društvenim snagama koje su uskočile u ovaj rov. Međutim, nismo potpunu kontrolu nad terenom. Naime, dijelimo pozornicu s mnogo loših igrača. Laktaški desničarski pokreti posvuda obećavaju da će popraviti situaciju za obitelji “pravog” etniciteta, nacionalnosti i religije, tako što će dokinuti “slobodnu trgovinu”, zauzdati imigraciju, i ograničiti prava žena, ne-bijelih i LGBTQ+ osoba. Istovremeno, na drugoj strani, dominantne struje “progresivnog otpora” promiču jednako nepovoljnu agendu. Nastojeći povratiti prijašnje stanje, zagovornici glo-

balnih financija nadaju se da će uvjeriti feministkinje, antirasiste i borce za okoliš da zbiju redove sa svojim liberalnim “zaštitnicima” te se suzdrže od ambicioznijih, egalitarnih projekata društvene transformacije. Feministkinje za 99 posto odbile su takvu ponudu. Odbacujući ne samo reakcionarni populizam, već i njegove progresivne neoliberalne protivnike, *namjeravamo identificirati pravi izvor krize i bijede, odnosno kapitalizam, te mu se izravno suprotstaviti.*

Drugim riječima, kriza za nas nije samo period patnje – a još manje puki zastoj u stvaranju profita. Krizu je ključno promatrati i kao trenutak političkog buđenja te priliku za društvenu transformaciju. U krizna vremena, kritična masa ljudi uskraćuje svoju podršku centrima moći. Odbacujući politiku koja se odvija po ustaljenom obrascu, počinju tražiti nove ideje, organizacije i saveze. U takvim situacijama, goruća su pitanja tko će voditi proces društvene transformacije, u čijem interesu i prema kojem cilju?

Ova vrsta procesa, u kojem opća kriza vodi prema društvenoj reorganizaciji, odigrala se više puta u modernoj povijesti – uglavnom u korist kapitala. Nastojeći povratiti profitabilnost, njegovi su zaštitnici u više navrata iznova osmišljavali kapitalizam – rekonfigurirajući ne samo službenu ekonomiju, već i politiku, socijalnu reprodukciju te naš odnos prema ne-ljudskoj prirodi. Pritom nisu reorganizirali samo klasnu eksploataciju, nego i rodnu te rasnu opresiju, nerijetko aproprirajući pobunjeničke (kao i feminističke) kapacitete u projektima od kojih prvenstveno ima koristi 1 posto ljudi.

Hoće li se ovaj proces danas ponoviti? Historijski gledano, 1 posto ljudi uvijek je bilo indiferentno prema interesima društva ili većine. No sada su osobito opasni. Zbog uskogrudne potjere za kratkoročnim profitima propuštaju uvažiti ne samo ozbiljnost krize, već i prijetnju koju ona predstavlja za dugoročno zdravlje samog kapitalističkog sustava: radije bi vadili naftu danas, nego osigurali ekološke preduvjete vlastitih profita u budućnosti!

Posljedično, kriza s kojom smo suočene prijeti životu kakav poznajemo. Borba za njezino razrješenje iziskuje odgovor na najtemeljnija pitanja društvene organizacije. Gdje ćemo povući granicu koja razdvaja ekonomiju od društva, društvo od prirode, proizvodnju od reprodukcije, i rad od obitelji? Na koji ćemo način upotrijebiti društveni višak koji kolektivno proizvodimo? I tko će točno odlučivati o ovim pitanjima? Hoće li utjerivači profita uspjeti pretvoriti društvene kontradikcije kapitalizma u nove prilike za akumulaciju privatnog bogatstva? Hoće li kooptirati važne pravce feminističke pobune, čak i dok istovremeno reorganiziraju rodnu hijerarhiju? Ili će masovni ustanak protiv kapitala konačno biti "čin kojim će ljudska vrsta, putujući u [jurećem] vlaku, povući kočnicu za opasnost"? U tom slučaju, hoće li feministkinje biti na čelu tog ustanka?

Kada bi se nas pitalo, odgovor na posljednje pitanje bio bi potvrđan.

TEZA 5:

Rodna opresija u
kapitalističkim društvima
ukorijenjena je u
podređenosti socijalne
reprodukcije proizvodnji
profita.
Mi želimo zaokrenuti
stvari u pravom smjeru.

Mnogo ljudi zna da su kapitalistička društva po definiciji klasna društva, koja dopuštaju tek nekolicini da akumulira privatne profite tako što će eksploatirati znatno veću grupu ljudi, primoranu raditi za nadnice. Shvaćanje da su *kapitalistička društva po definiciji također vrela rodne opresije* manje je rašireno. Ne samo da nije slučajan, seksizam je ugrađen u njihovu samu strukturu.

Naravno, kapitalizam nije izmislio podređivanje žena, koje je postojalo u različitim oblicima u svim ranijim klasnim društvima. No kapitalizam je uspostavio nove,

distinktivno “moderne” oblike seksizma, utemeljene u novim institucionalnim strukturama. *Njegov ključni potez bio je odvajanje proizvodnje ljudi od stvaranja profita, kako bi se prvi zadatak dodijelio ženama, a njih same podredilo drugome.* Ovim je potezom kapitalizam istovremeno iznova osmislio opresiju nad ženama te okrenuo cijeli svijet naglavce.

Perverzija postaje jasna kada se prisjetimo koliko je vitalan i složen rad proizvodnje ljudi. Ne samo da ova aktivnost proizvodi i podržava život u biološkom smislu; ona također proizvodi i podržava naš kapacitet za rad – odnosno ono što Marx naziva našom “radnom snagom”. To pak podrazumijeva opremanje ljudi “ispravnim” stavovima, dispozicijama i vrijednostima – sposobnostima, kompetencijama i vještinama. Dakle, rad proizvodnje ljudi osigurava određene temeljne preduvjete – materijalne, društvene, kulturne – ljudskog društva u cjelini i kapitalističke proizvodnje po sebi. Bez njega ni život ni radna snaga ne bi mogle biti utjelovljene u ljudskim bićima.

Ovaj ogromni skup vitalnih aktivnosti nazivamo *socijalnom reprodukcijom*.

U kapitalističkim se društvima ulogu socijalne reprodukcije, koja je od ključne važnosti, maskira i poriče. Ne samo da se ne vrednuje sama po sebi, proizvodnja ljudi tretira se kao puko sredstvo stvaranja profita. Budući da kapital izbjegava platiti ovaj rad kada god je to moguće, odnoseći se istovremeno prema novcu kao ključnom elementu, potiskuje one koji obavljaju socijalno-reproduktivni rad u podređenu poziciju – ne samo

u odnosu na vlasnike kapitala, već i s obzirom na one najamne radnike i radnice koje se nalaze u većoj prednosti i u mogućnosti su prebaciti odgovornost za takav rad na druge.

“Drugi” su uglavnom žene. Naime, u kapitalističkim društvima, *organizacija socijalne reprodukcije počiva na rodu: oslanja se na rodne uloge i ukorjenjuje rodnu opresiju*. Socijalna reprodukcija stoga je feminističko pitanje. Međutim, u svakoj je točki premreženo linijama razgraničenja između klase, rase, seksualnosti i nacije. Feminizam koji cilja na razrješenje aktualne krize mora tumačiti socijalnu reprodukciju kroz optiku koja ujedno razumije i povezuje sve te osi dominacije.

Kapitalistička su društva oduvijek uspostavljala rasnu podjelu reproduktivnog rada. Bilo putem ropstva ili kolonijalizma, apartheida ili neoimperijalizma, ovaj je sistem prisiljavao rasizirane žene da obavljaju takav rad besplatno – ili uz vrlo nisku nadnicu – za većinski etnicitet, odnosno bijele “sestre”. Primorane obasipati brigom djecu i domove svojih gospodarica ili poslodavki, još su jače morale uprijeti kako bi brinule za vlastite obitelji. Štoviše, kapitalistička su društva kroz povijest težila upregnuti ženski socijalno-reproduktivni rad u službu rodne binarnosti i heteronormativnosti. Majke, učiteljice i liječnice, među ostalima, poticane su na brigu o striktnom oblikovanju djece kao cis-djevojčica ili cis-dječaka i kao heteroseksualnih. Također, moderne države često su pokušavale instrumentalizirati rad proizvodnje ljudi za nacionalne i imperijalističke projekte. Stimulirajući rođenja “prave”, a destimulirajući rođenja “krive” vrste

ljudi, oblikovali su obrazovanje i obiteljske politike kako bi proizvodili ne samo "ljude", već (primjerice) "Nijemce", "Talijane" ili "Amerikance", koje se, ustreba li, može pozvati na žrtvu za naciju. Naposljetku, klasni je karakter socijalne reprodukcije od fundamentalne važnosti. Od radničkih majki i škola očekuje se da pripreme svoju djecu na živote dobrih "radnika" i "radnica": poslušnih, punih poštovanja prema šefovima, spremnih na prihvaćanje "svojega položaja" i toleriranje eksploatacije. Ovi pritisci nikada nisu besprijekorno funkcionirali, a u određenim su prilikama znali i spektakularno podbaciti. Usto, neki od njih u današnje vrijeme slabe. No socijalna je reprodukcija suštinski isprepletena s dominacijom – kao i borbom protiv iste.

Jednom kada shvatimo da socijalna reprodukcija zauzima ključno mjesto u kapitalističkom društvu, više nećemo moći promatrati klasu na uobičajeni način. Nasuprot staromodnim poimanjima, klasa u kapitalističkom društvu nije svodiva isključivo na odnose koji izravno eksploatiraju "rad", već obuhvaća i one koji ga proizvode i obnavljaju. Također, globalna radnička klasa ne sastoji se isključivo od najamnih radnika u tvornicama ili rudnicima. Jednako su važne radnice u poljima i privatnim kućanstvima; u uredima, hotelima i restoranima; bolnicama, dječjim vrtićima i školama; javnom sektoru i civilnom društvu – prekarne zaposlene, nezaposlene, i one koje za svoj rad ne primaju naknadu. Ne samo da veći dio globalne radničke klase nije ograničen na heteroseksualne bijele muškarce, prema čijem se liku prečesto modelira, već ga sačinjavaju migranti, rasi-

zirane osobe, žene – cis i trans – te osobe s drugačijim sposobnostima, a sve njihove potrebe i želje kapitalizam negira ili izvrće.

Ovakva optika širi i naše razumijevanje klasne borbe. Budući da se potonja ne fokusira isključivo na ekonomske dosege na radnim mjestima, poput pravednih ugovora o radu ili minimalne nadnice, odvija se na više mjesta u društvu – ne samo kroz sindikate i službene radničke organizacije. Kritička točka naše analize i ključ razumijevanja današnjice je premisa da *klasna borba obuhvaća borbe povezane uz socijalnu reprodukciju*: za univerzalnu zdravstvenu skrb i besplatno obrazovanje, okolišnu pravdu i pristup čistoj energiji, te stanovanje i javni prijevoz. Za klasnu su borbu jednako važne i političke borbe za oslobođenje žena, kao i one protiv rasizma i ksenofobije, rata i kolonijalizma.

Ovakvi su sukobi oduvijek bili ključni za kapitalističko društvo koje se oslanja na reproduktivni rad, istovremeno poričući njegovu vrijednost. No borbe oko socijalne reprodukcije danas su osobito eksplozivne. Kako neoliberalizam zahtijeva sve više sati najamnog rada po kućanstvu, a pruža sve manje državne potpore za socijalno blagostanje, pritišće obitelji, zajednice, te (iznad svega) žene do točke pucanja. U ovakvim uvjetima univerzalne eksproprijacije, borbe oko socijalne reprodukcije zauzele su centralno mjesto i trenutno su na prvoj liniji projekata koji imaju potencijal da radikalno promijene društvo.

TEZA 6:

Rodno nasilje poprima različite oblike i svi su isprepleteni s kapitalističkim društvenim odnosima. Prišežemo da ćemo im se svima oduprijeti.

Istraživači procjenjuju da je na globalnoj razini svaka treća žena doživjela neki oblik rodnog nasilja. Mnogi od počinitelja su intimni partneri, odgovorni za nevjerojatnih 38 posto umorstava žena. Fizičko, emocionalno, seksualno, ili sva od navedenih nasilja intimnih partnera moguće je pronaći diljem kapitalističkog društva – u svakoj državi, klasi i raso-etničkoj skupini. *Ne samo da nije slučajno, nasilje je ugrađeno u temeljnu institucionalnu strukturu kapitalističkog društva.*

Rodno nasilje koje danas proživljavamo odražava kontradiktornu dinamiku obitelji i osobnog života u kapitalističkom društvu. Ona se pak temelji na karak-

terističnoj podjeli sistema između proizvodnje ljudi i stvaranja profita, između obitelji i “zaposlenja”. Ključni je događaj bio pomak od proširenih, rodovski-utemeljenih kućanstava iz prijašnjih vremena – u kojima muški starješine imaju moć života i smrti nad onima koji o njima ovise – prema ograničenoj, heteroseksualnoj nuklearnoj obitelji kapitalističke modernosti, koja je dodijelila oslabljeno pravo vladanja “manjim” muškarcima na čelu manjih kućanstava. Ovom je promjenom došlo do transformacije u karakteru rodno utemeljenog nasilja. Ono što je nekoć bilo otvoreno političko danas je postalo “privatno”: neformalnije i u većoj mjeri “psihološko”, manje “racionalno” i manje *kontrolirano*. Ovu vrstu rodnog nasilja, nerijetko potaknutu alkoholom, sramom ili anksioznošću zbog percipiranog gubitka dominantne pozicije, možemo pronaći u svakom periodu kapitalističkog razvoja. Međutim, osobito je pogubna i raširena u kriznim vremenima, uslijed sve prisutnije statusne anksioznosti, ekonomske prekarnosti i političke neizvjesnosti, kada se čini kao da i rodni poredak podrhtava. Pojedini muškarci smatraju da su se žene “otele kontroli”, te da je moderno društvo, sa svojim novim seksualnim slobodama i rodnom fluidnošću, “iščašeno”. Njihove su supruge, odnosno djevojke, “drske”, njihova kućanstva “u neredu”, a njihova djeca “divlja”. Njihovi su šefovi neumoljivi, njihove se radne kolege nepravedno favorizira, njihova su radna mjesta ugrožena. Njihova seksualna snaga i moć zavodjenja dovedene su u pitanje. Skloni su planuti zbog osjećaja prijetnje vlastitoj muškosti.

Međutim, ne poprima svako rodno nasilje u kapitalističkom društvu ovaj naizgled “privatni”, “iracionalni” oblik. Ostali tipovi nasilja isuviše su “racionalni”: uzmimo u obzir instrumentalizaciju rodnog nasilja kao mehanizma kontrole. Primjeri uključuju široko rasprostranjeno silovanje porobljenih i koloniziranih žena, kao oružje kojim se teroriziraju zajednice ne-bijelih osoba i prisiljavaju na pokornost; svodnike i trgovce ljudima koji opetovanim silovanjem “uvode žene u posao”; koordinirana masovna silovanja žena “neprijatelja” koja se koriste kao ratno oružje. Seksualno nasilje i uznemiravanje na radnim mjestima, u školama ili klinikama, također je nerijetko instrumentalizirano. U tim slučajevima, počinitelji su šefovi i nadzornici, učitelji i treneri, policijski službenici i zatvorski čuvari, liječnici i psiholozi, najmodavci i vojni časnici – svi kojima je na raspolaganju javna institucionalna moć nad onima koje vrebaju. Njihova pozicija *omogućuje* im da prisile žene na seksualne usluge, stoga to pojedinci među njima iskorištavaju. Korijen problema pritom leži u ekonomskoj, profesionalnoj, političkoj i rasnoj ranjivosti žena: našoj ovisnosti o plaći ili preporuci, kao i o spremnosti poslodavca ili nadzornika da ne postavlja pitanja o imigracijskom statusu. Ovo je nasilje omogućeno sistemom hijerarhijske moći koji kombinira rod, rasu i klasu, a njegova je posljedica stabilizacija i normalizacija tog sistema.

Ova dva oblika rodnog nasilja – jedno privatno, a drugo javno – naposljetku zapravo nisu ni toliko odvojeni. Postoje hibridni slučajevi, poput tinejdžerskih, bratovštinskih i atletskih subkultura, u kojima se mla-

di ljudi, kanalizirajući institucionaliziranu mizoginiju, natječu za status i pravo na hvalisanje zlostavljanjem žena. Štoviše, pojedini se oblici javnog i privatnog rodnog nasilja uzajamno uspostavljaju te zatvaraju začarani krug. Budući da kapitalizam reproduktivni rad uglavnom dodjeljuje ženama, ograničava njihove kapacitete da u potpunosti i ravnopravno participiraju u svijetu “produktivnog rada”, zbog čega većina nas završava obavljajući besmislene poslove od kojih se ne može zaraditi dovoljno da bi se prehranila obitelj. To se odražava na naše “privatne” živote, dodatno otežavajući naš položaj – u svojim smo odnosima obesnažene zbog suženih mogućnosti da ih napustimo. Nedvojbeno, cjelokupni aranžman prije svega koristi kapitalu, ostavljajući nas dvostruko podložnije nasilju – prvo od strane obiteljskih i osobnih intimusa, a potom i utjerivača te koordinatora kapitala.

Uobičajeni feministički odgovor na rodno nasilje, iako neadekvatan, posve je razumljiv. Najučestaliji je odgovor zahtjev za kriminalizacijom i kažnjavanjem. Ovaj takozvani zatvorski feminizam pretpostavlja upravo ono što tek treba dovesti u pitanje: pogrešnu premisu prema kojoj su zakoni, policija i sudovi dovoljno nezavisni o kapitalističkim strukturama moći da se mogu oduprijeti njegovoj duboko ukorijenjenoj tendenciji da generiranja rodnog nasilja. Štoviše, kaznenopravni sustav disproporcionalno targetira ne-bijele siromašne muškarce i radnike, kao i migrante, dok njihove pandane na visokim pozicijama ostavlja na slobodi da siluju i zlostavljaju. Također, prepušta ženama da se nose s posljedicama:

putovanjima na udaljene lokacije u posjet zatvorenim sinovima i muževima, samostalnom skrbi o kućanstvu, adresiranjem pravnih te birokratskih posljedica zatvaranja. Slično tome, kampanje protiv trgovanja ljudima i zakoni protiv “seksualnog ropstva” često se koriste u svrhu deportiranja migrantskih žena, dok njihovi silovatelji i profiteri prolaze nekažnjeno. Istovremeno, zatvorski odgovor previđa važnost izlazne strategije za žene koje su preživjele rodno nasilje. Zakoni kojima se kriminalizira silovanje u braku ili napad na radnom mjestu neće pomoći ženama koje nemaju kamo drugamo otići, kao ni onima koje nemaju kako tamo doći. Nijedna feministkinja koja ima imalo senzibiliteta za klasna i rasna pitanja u ovakvim uvjetima neće podržati zatvorski odgovor na rodno nasilje.

“Tržišno utemeljena rješenja” koja nude femokratkinje jednako su neadekvatna. Sa svojih uzvišenih pozicija u globalnim financijskim institucijama, ove progresivne neoliberalke predlažu da se njihove manje sretne južnjačke sestre zaštititi od nasilja time što će im se pozajmljivati sitne svote novca kako bi započele vlastite poslovne djelatnosti. Dokazni materijal u prilog tvrdnji da mikrokrediti uistinu smanjuju obiteljsko nasilje ili promiču neovisnost žena od muškaraca u najboljem je slučaju manjkav. Međutim, jedna je posljedica kristalno jasna: *mikrokreditiranje povećava ovisnost žena o njihovim zajmodavcima*. Stezanjem omče duga oko siromašnih žena i radnica, ovakav pristup rodnom nasilju nameće svoje vlastito nasilje.

Feminizam za 99 posto odbacuje i zatvorski i femokratski pristup rodnom nasilju. Svjesne smo da rodno nasilje u kapitalizmu ne predstavlja narušavanje regularnog slijeda stvari, nego sistemsku okolnost. Budući da je duboko usidreno u društveni poredak, ne može se ni razumjeti ni razriješiti izolirano od šireg kompleksa kapitalističkog nasilja: biopolitičkog nasilja zakona koji potiru reproduktivnu slobodu; ekonomskog nasilja tržišta, banki, najmodavaca i lihvara; državnog nasilja policije, sudova i zatvorskih čuvara; transnacionalnog nasilja graničnih službenika, migracijskih režima, te imperijalnih vojski; simboličkog nasilja srednjostrujaške kulture koja kolonizira naše umove, distorzira naša tijela, i utišava naše glasove; kao i “polaganog” okolišnog nasilja koje nagrizava naše zajednice i staništa.

Iako su ove dinamike endemične za kapitalizam, naglo su eskalirale tijekom aktualnog perioda krize. U ime “individualne odgovornosti”, neoliberalizam je proveo rezove u javnom financiranju socijalne skrbi. U određenim je slučajevima komercijalizirao javne servise i pretvorio ih u izravne tokove profita, a u drugim ih je slučajevima preusmjerio natrag na pojedinačne obitelji, i prisilio ih – a osobito žene u njima – da snose cijeli teret rada brige. Posljedica je bila daljnje poticanje rodnog nasilja.

U Sjedinjenim je Državama slom hipotekarnog tržišta neravnomjerno pogodio ne-bijele žene, koje su pretrpjele najviše stope deložacija te su češće bile prisiljene birati između beskućništva i zadržavanja u nasilnoj vezi. U Ujedinjenom Kraljevstvu tadašnja je vlada reagira-

la na financijski kolaps daljnjim rezanjem javnih servisa – prije svega, proračunskih izdvajanja u skloništa za žene koje su pretrpjele obiteljsko nasilje. Na Karibima je povećanje cijena hrane i goriva išlo usporedno s rezovima u javnim izdvajanjima za socijalne usluge, dovodeći do porasta stope rodnog nasilja. Ovi potezi bili su popraćeni proliferacijom normalizirajuće, disciplinirajuće propagande. Opetovane opomene o poželjnosti bivanja “dobrom” suprugom ili rađanja više djece, prelako se pretvaraju u opravdanja za nasilje protiv onih koje se ne uspijevaju konformirati normativnim rodnim ulogama i identitetima.

Nadalje, antiradni zakoni danas potiču nasilje u ekonomskim sektorima koji se uvelike oslanjaju na radnice. U izvozno-proizvodnim zonama (IPZ), poput 3000 *maquiladora* u Meksiku, rodno nasilje naširoko se koristi kao mehanizam radne discipline. Šefovi i upravitelji u tvornicama primjenjuju serijsko silovanje, verbalno zlostavljanje i ponižavajuće tjelesne pretrage ne bi li povećali produktivnost i obeshrabrili radničko organiziranje. Jednom kada se ove prakse uvriježe u IPZ-ovima, samo je pitanje vremena prije negoli se generaliziraju kroz društvo u cjelini – uključujući i radnička kućanstva.

Dakle, rodno nasilje u kapitalističkim društvima nije samostojeće. Naprotiv, duboko je ukorijenjeno u društveni poredak koji isprepliće podređenost žena s orođenom organizacijom rada i dinamikom kapitalističke akumulacije. Promatramo li stvari na taj način, nije neobično da je #MeToo pokret započeo kao prosvjed protiv zlostavljanja na radnom mjestu, kao ni da su

prvu izjavu solidarnosti sa ženama iz šoubiznisa uputile imigrantske poljodjelske radnice iz Kalifornije: one su u Harveyju Weinsteinu smjesta prepoznale ne samo gra-bežljivca, već i moćnog šefa, koji je u mogućnosti diktirati kome će u Hollywoodu biti dozvoljeno raditi, a kome neće.

Nasilje je, u svim svojim oblicima, integralni dio svakodnevnog funkcioniranja kapitalističkog društva – naime, sistem se čak i u najpovoljnijim uvjetima može održati jedino spajanjem brutalne prisile i konstruiranog pristanka. Jedan oblik nasilja ne može se zaustaviti bez da se zaustave ostali. Obećanjem da će ih sve iskorijeniti, feministkinje za 99 posto nastoje povezati borbu protiv rodnog nasilja s borbom protiv svih oblika nasilja u kapitalističkom društvu – i protiv društvenog sistema koji ih održava.

TEZA 7:

Kapitalizam pokušava regulirati seksualnost. Mi je želimo osloboditi.

Na prvi pogled, današnje borbe oko pitanja seksualnosti dovode nas pred nedvosmislen izbor. S jedne strane stoje sile seksualnog reakcionarstva; s druge, snage seksualnog liberalizma. Reakcionari žele staviti van zakona seksualne prakse koje, prema njima, narušavaju trajne obiteljske vrijednosti ili božanski zakon. Odlučni da očuvaju ove navodno vječne principe, spremni su kamentovati “preljubnike”, bičevati lezbijke, ili podvrgnuti gej osobe “terapijama preobraćenja”. Nasuprot njima, liberali se bore za legalna prava seksualnih disidenata i manjina. Zagovarajući državno priznanje nekoć tabuiziranih veza i prezrenih identiteta, podržavaju “bračnu jednakost” i regrutiranje LGBTQ+ osoba u vojne redove. Dok prvi žele rehabilitirati regresivne arhaizme – patrijarhat, homofobiju, seksualnu represiju – druga se strana zauzima za modernost – individualne slobode, slobodu samoizražavanja i seksualnu različitost. Kako bi izbor između tih dviju pozicija mogao biti išta doli očigledan?

Međutim, nijedna strana zapravo nije onakva kakvom se doima. S jedne strane, seksualni autoritarizam s kojim se danas suočavamo nipošto nije arhaičan. Iako zabrane koje namjerava uspostaviti predstavlja kao bezvremene božanske zapovijedi ili drevne običaje, one su u biti “neotradicionalne”: reaktivni odgovori na kapitalistički razvoj, koji su jednako moderni kao ono čemu se protive. U istom ključu, seksualna prava koja obećavaju liberalni oponenti, koncipirana su u terminima koji pretpostavljaju kapitalističke forme modernosti; ne samo da ne omogućuju pravo oslobođenje, već su normalizirajuća, etatiistička i konzumeristička.

Kako bismo razumjele razloge za navedeno, razmotrimo genealogiju ovih opozicija. Kapitalistička društva oduvijek su pokušavala regulirati seksualnost, no korištena sredstva i metode povijesno su varirale. U ranim danima sistema, prije negoli su kapitalistički odnosi postali sveprisutni, postojećim je autoritetima (osobito crkvama i zajednicama) prepušteno da uspostave i provode norme koje razlučuju prihvatljiv od grešnog seksualnog odnosa. Kasnije, kada je kapitalizam krenuo oblikovati društvo u cjelini, usadio je nove buržoaske norme i modele regulacije – uključujući državno-odobreni rodni binarizam i heteronormativnost. Ove “moderne” norme roda i seksualnosti nisu bile ograničene niti na kapitalističku metropolu, niti na buržoaske klase, već su široko propagirane, među ostalim i putem kolonijalizma te kroz masovnu kulturu. Također, naširoko ih je implementirala represivna i administrativna državna moć, između ostalog i prema kriterijima koji određuju

pravo na socijalnu skrb, utemeljenima na konceptu obitelji. Međutim, nisu ostale neosporene. Naprotiv, ove se norme nisu sudarile samo sa starijim seksualnim režimima, već i s još novijim težnjama prema seksualnim slobodama, koje su svoj izraz, osobito u gradovima, pronašle u gej i lezbijским subkulturama te avangardnim enklavama.

Kasniji su događaji restrukturirali ovu konfiguraciju. Nakon 1960-ih, buržoaska je struja oslabjela, dok je osloboditeljska linija preplavila subkulture koje su je kreirale, postavši srednjom strujom. Posljedično, dominantne frakcije obaju struja sve su ujedinjenije u novom projektu: *normalizaciji nekoć tabuiziranih oblika seksualnosti unutar proširene zone državne regulacije, te u obliju prijateljski nastrojenom prema kapitalu, koje potiče individualizam, domestikaciju, i robnu potrošnju.*

U pozadini ove nove konfiguracije nalazi se presudni zaokret u naravi kapitalizma. Kapital je sve financijaliziraniji, globaliziraniji, i defamilijaliziraniji, te više nije neumoljivo suprotstavljen kvir i ne-cis spolnim/rodnim formacijama. Također, ni velike korporacije ne inzistiraju i dalje na isključivo jednoj normativnoj formi obitelji ili seksualnosti; mnoge od njih danas su spremne dopustiti značajnom broju svojih zaposlenika da žive izvan heteroseksualnih obitelji – naravno, sve dok se pridržavaju pravila, kako na radnome mjestu, tako i u trgovačkom centru. Seksualna disidencija pronalazi svoju nišu i na tržištu, kao izvor primamljivih oglašavačkih prizora, proizvodnih linija, roba za održavanje životnog stila, i pretpakiranih užitaka. Seks se u kapitalističkom društvu

dobro prodaje – a neoliberalizam ga proizvodi u bezbroj okusa.

Današnje borbe oko pitanja seksualnosti događaju se u vremenu iznimne rodne fluidnosti među mladima, usred bujanja kvir i feminističkih pokreta. Ovo je i vrijeme značajnih pravnih pobjeda, uključujući one u borbama za formalnu rodnu jednakost, LGBTQ+ prava, i bračnu jednakost – danas ugrađene u zakone sve većeg broja zemalja širom svijeta. Ove su pobjede plod teško izbornih borbi, čak i ako ujedno odražavaju važne društvene i kulturne promjene vezane uz neoliberalizam. Unatoč tome, inherentno su krhke i neprestano ugrožene. Nova zakonska prava ne zaustavljaju napade na LGBTQ+ osobe, koje se nastavljaju suočavati s rodnim i seksualnim nasiljem, pogrešnim simboličkim prepoznavanjem i društvenom diskriminacijom.

Štoviše, financijalizirani kapitalizam potiče seksualnu odmazdu ogromnih razmjera. Ne radi se “samo” o “incelima” koji ubijaju žene kako bi osvetili “krađu” ženske seksualnosti od njezinih “zakonitih muških vlasnika”. Nije riječ “samo” o poznatim reakcionarima koji predlažu zaštitu “svojih” žena i obitelji od bespoštednog individualizma, grubog konzumerizma i “poroka”. Među reakcionarima su i brzorastući desničarski populistički pokreti koji zadobivaju masovnu podršku jer adresiraju neke od stvarnih nedostataka kapitalističke modernosti – između ostalog i njezin neuspjeh da zaštiti obitelji i zajednice od štete koju im nanosi tržište. Međutim, neotradicionalne, jednako kao i desničarske populističke snage izokreću ove legitimne

pritužbe kako bi potaknule upravo onakvu opoziciju kakvu si kapital bez problema može dopustiti. Njihov model “zaštite” pripisuje krivnju seksualnim slobodama, istovremeno zamagljujući pravi izvor opasnosti: odnosno kapital.

Seksualno reakcionarstvo nalazi svoj zrcalni odraz u seksualnom liberalizmu. Potonji je čak i u najboljem scenariju povezan s politikama koje lišavaju golemu većinu društvenih i materijalnih preduvjeta potrebnih za realizaciju njihovih novoostvarenih formalnih sloboda – uzmite u obzir primjerice to da države koje tvrde da prepoznaju prava trans osoba istovremeno odbijaju snositi troškove njihove tranzicije. Seksualni liberalizam također je povezan s državno-utemeljenim regulatornim režimima koji normaliziraju i nameću monogamnu obitelj, kojoj se gejevi i lezbijke moraju konformirati kao cijenu bivanja prihvaćenima. Premda se predstavlja kao da valorizira individualnu slobodu, seksualni liberalizam ne zadiru u strukturne uvjete koji pogone homofobiju i transfobiju, kao ni u ulogu obitelji u socijalnoj reprodukciji.

Ono što prolazi kao seksualno oslobođenje nerijetko reciklira kapitalističke vrijednosti i izvan obitelji. Nove heteroseksualne kulture, utemeljene na usputnom druženju i upoznavanju preko interneta, pozivaju mlade žene da “prihvate” svoju seksualnost, iako ih i dalje rangiraju prema izgledu, i to prema mjerilima koja definiraju muškarci. Potičući “samostalnost”, neoliberalni diskursi nalažu djevojkama da mladićima pružaju užitak, odobravajući time mušku seksualnu samoživost na egzemplarno kapitalistički način.

Slično tome, novi oblici “gej normalnosti” pretpostavljaju *kapitalističku normalnost*. Gej srednje klase u nastajanju u mnogim se zemljama definiraju prema svojem načinu potrošnje i pretenziji na respektabilnost. Ne samo da prihvaćanje ovog sloja koegzistira s postojanom marginalizacijom i represijom siromašnih kvir osoba, osobito ne-bijelih kvir osoba; već se očituje i kroz *pinkwashing*, u sklopu kojega obnašatelji vlasti navode svoje prihvaćanje “ispravno mislećih i živećih” gejeva kako bi legitimirali imperijalističke i neokolonijalne projekte. Primjerice, izraelske državne agencije navode vlastitu superiornu kulturu koja je “prijateljski nastrojena prema gejevima” ne bi li opravdali svoje brutalno podčinjavanje “zaostalih, homofobnih” Palestinaca. Slično tome, određeni europski liberali apeliraju na svoju “prosvjetiteljsku toleranciju” LGBTQ+ pojedinaca kako bi legitimirali neprijateljstvo prema muslimanima, koje neselektivno izjednačavaju s reakcionarstvom, dok nemuslimanskim seksualnim autoritarijancima progledavaju kroz prste.

Pokreti za oslobođenje danas se zbog toga nalaze između dvije vatre: jedna strana želi izručiti žene i LGBTQ+ osobe religijskoj ili patrijarhalnoj dominaciji, dok bi nas druga na pladnju predala izravnoj grabežljivosti kapitala. Feministkinje za 99 posto odbijaju sudjelovati u ovoj igri. Odbacujući neoliberalnu kooptaciju, kao i neotradicionalnu homofobiju i mizoginiju, želimo oživjeti radikalni duh pobune Stonewall iz 1969. godine u New Yorku, “seksualno pozitivnih” struja feminizma od Aleksandre Kolontaj do Gayle Rubin, te povijesnih

lezbijских i gej kampanja podrške britanskom štrajku rudara iz 1984. godine. Ne borimo se samo za oslobođenje seksualnosti od primata prokreacije i normativnih obiteljskih formi, već i od klasnih, rodnih i rasnih ograničenja, te etatističkih i konzumerističkih deformacija. Međutim, znamo da za ostvarenje ovog sna moramo izgraditi novi, nekapitalistički oblik društva koje osigurava materijalne temelje seksualnog oslobođenja, među kojima su i izdašna javna potpora socijalnoj reprodukciji, nanovo osmišljena za potrebe puno šireg raspona obitelji i osobnih oblika udruživanja.

TEZA 8:

Kapitalizam je nastao iz rasističkog i kolonijalnog nasilja. Feminizam za 99 posto je antirasistički i antiimperijalistički.

Danas, kao i u prethodnim razdobljima akutnih kapitalističkih kriza, "rasa" postaje goruće, kontroverzno i uvelike prijeporno pitanje. Ohrabren demagozima koji tvrde da ustaju u zaštitu većina kojima je nanesena nepravda, agresivno etnonacionalistički desničarski populizam prestaje upućivati "isključivo" kodirane poruke, i počinje gromoglasno proklamirati europsku i bijelu supremaciju. Plašljive centrističke vlade pridružuju se svojim otvoreno rasističkim pandanima i blokiraju pristup migrantima te izbjeglicama, otimaju njihovu djecu i razdvajaju njihove obitelji, interniraju ih u logore, ili prepuštaju da se utope u moru. U međuvremenu, policija u Brazilu, SAD-u i drugdje nastavlja nekažnjeno ubijati ne-bijele osobe, dok ih sudovi u rekordnim brojevima šalju na duge kazne u zatvore usmjerene na stvaranje profita.

Mnogi se sablažnjavaju nad ovakvim događajima, a neki su im se pokušali i oduprijeti. Aktivisti u Njemačkoj, Brazilu i SAD-u, te drugdje, izašli su u ogromnim brojevima kako bi prosvjedovali protiv rasističkog policijskog nasilja i demonstracija bijelih suprematista. Jedni se bore kako bi dali novo značenje terminu “abolicija”, zahtijevajući okončanje zatvorskog sustava i uklanjanje ICE-a, američke državne agencije zadužene za provođenje imigracijskih restrikcija. Međutim, mnoge antirasističke snage ograničavaju svoje intervencije na moralnu denuncijaciju. Druge se pak odlučuju igrati vatrom – svjedočimo pojedinim strujama lijevih stranaka u Europi koje predlažu “kooptaciju” desnice tako što će i same zauzeti antiimigrantski stav.

U ovakvoj situaciji, feministkinje, kao i svi drugi, moraju zauzeti stranu. No povijesno gledajući, feminističko je iskustvo bavljenja rasom u najboljem slučaju bilo dubiozno. Utjecajne bijele američke sufražetkinje dopuštale su si eksplicitno rasističke tirade nakon Građanskog rata, kada je crnim muškarcima dodijeljeno pravo glasa, a njima nije. U istome periodu, kao i duboko u dvadesetom stoljeću, vodeće britanske feministkinje branile su kolonijalnu vladavinu u Indiji po rasno kodiranoj “civilizacijskoj” osnovi, kao nužnu za “uzdizanje smeđih žena iz njihova bijednog položaja”. Istaknute feministkinje u europskim zemljama čak i danas opravdavaju antimuslimanske politike na sličan način.

Povijesno ispreplitanje feminizma s rasizmom poprimalo je i “suptilnije” oblike. Čak i kada nisu bile eksplicitno ili namjerno rasističke, liberalne, kao i radikalne

feministkinje, definirajući “seksizam” i “rodna pitanja”, lažno su univerzalizirale pozicije bijelih, srednjoklasnih žena. Apstrahirajući rod od rase (i klase), prioritizirale su “žensku” potrebu za bijegom iz kućanske sfere i “ulaskom u svijet rada” – kao da smo sve kućanice iz predgrađa! Prema istoj logici, vodeće bijele feministkinje u SAD-u inzistirale su na tome da crne žene mogu uistinu postati feministkinje tek kada namjesto antirasističke solidarnosti s crnim muškarcima na prvo mjesto stave imaginarno post- ili ne-rasno sestrinstvo. Sve veći broj feministkinja svih struja postepeno je prozreo pravu prirodu ovakvih stajališta i danas ih odbacuje, što je prvenstveno zasluga odlučnog višedesetljetnog kontrapritiska ne-bijelih feministkinja.

Feministkinje za 99 posto otvoreno priznaju ovu sramotnu povijest te optiraju za odlučan raskid s njom. Smatramo da *istinsko “žensko oslobođenje” ne može biti ostvareno u rasističkom, imperijalističkom društvu*. No shvaćamo i da korijen problema leži u kapitalizmu te da su rasizam i imperijalizam njegovi integralni dijelovi. Ovaj društveni sistem, koji se ponosi “slobodnim radom” i “najamnim ugovorom”, mogao je zaživjeti tek zahvaljujući nasilnoj kolonijalnoj pljački, “komercijalnom lovu na crnokošce” u Africi, njihovoj nasilnoj regrutaciji u ropstvo “Novog svijeta”, te izvlaštenju autohtonih naroda. Međutim, ne samo da rasizirana eksproprijacija neslobodnih ili zavisnih naroda nije prestala jednom kada je došlo do ozbiljnijeg razvoja kapitalizma, nego još otad služi kao skriveni uvjet koji omogućuje profitabilnu eksploataciju “slobodnog rada”. Distinkcija iz-

među slobodnog eksploatiranog “radništva” i zavisnih eksproprijiranih “drugih” poprimala je različite oblike tijekom povijesti kapitalizma – ropstvo, kolonijalizam, apartheid, te međunarodna podjela rada – i povremeno je bila zamagljena. No u svakoj je fazi koincidirala, ma koliko okvirno, s globalnom podjelom po boji kože. Također, u svakoj fazi, sve do, i uključujući sadašnju, eksproprijacija rasiziranih osoba omogućavala je kapitalu da poveća svoje profite konfiskacijom prirodnih resursa i ljudskih kapaciteta čije obnavljanje i reprodukciju nije platio. Kapitalizam je iz sistemskih razloga uvijek stvarao klase rasiziranih ljudskih bića, čiji su pripadnici i pripadnice, kao i njihov rad, bili obezvrijeđeni i podložni eksproprijaciji. *Feminizam koji je uistinu antirasistički i antiimperijalistički mora biti i antikapitalistički.*

Danas, kada rasizirana eksproprijacija grabi dalje kao da je na steroidima, ova je propozicija istinita kao što je to oduvijek i bila. Intenzivirajući izvlaštenje dugom, današnji neoliberalni kapitalizam promovira rasnu opresiju diljem svijeta. Na “postkolonijalnom” globalnom Jugu, dugom-pogonjena korporativna otimanja zemlje tjeraju gomile autohtonih i plemenskih skupina s njihove zemlje – a u pojedinim slučajevima nagone i na suicid. Istovremeno, zbog “restrukturiranja” državnog duga dramatično raste omjer kamata u odnosu na BDP, zbog čega su navodno neovisne države prisiljene rezati socijalnu potrošnju, a buduće generacije radnika s Juga osuđene na to da sve veći udio svojeg rada žrtvuju za otplatu dugova globalnim zajmodavcima. Rasizirana eksproprijacija na te se načine nastavlja usporedo i

isprepletena s porastom eksploatacije, koji je pogonjen relokacijom velikog dijela proizvodnje na globalni Jug.

Ova se opresija i na globalnom Sjeveru nastavlja istim tempom. Kako nisko plaćen, prekarni uslužni rad zamjenjuje sindikalizirani industrijski rad, nadnice padaju ispod nužnog minimuma potrebnog za pristojan život, osobito u zanimanjima u kojima rasizirani rad prevladava. Ne samo da su ovi radnici i radnice prisiljene preuzimati višestruke poslove i posuđivati na temelju budućih nadnica kako bi preživjele; usto su na meti hiper-eksplozivnih drugorazrednih i gotovinskih kredita. Socijalna nadnica također je u opadanju, a usluge koje su nekoć bile javne bivaju nametnute obiteljima i zajednicama – drugim riječima, uglavnom manjinskim i imigrantskim ženama. Također, porezni prihodi koji su nekoć bili posvećeni održavanju javne infrastrukture, usmjeravaju se u servisiranje duga, uz osobito razorne učinke na zajednice ne-bijelih osoba – prostorno segregirane i već dulje vrijeme lišene javnih sredstava za škole i bolnice, stanovanje i prijevoz, snabdijevanje čistim zrakom i vodom. Financijalizirani kapitalizam na svim razinama i u svim regijama uzrokuje nove ogromne valove rasizirane eksploatacije.

Posljedice ove globalne piramidalne sheme također su orođene. Na milijune crnih i migrantskih žena danas je zaposleno kao njegovateljice i kućanske radnice. Nerijetko bez dokumenata i daleko od svojih obitelji, istovremeno su eksploatirane i eksploirane – prisiljene raditi prekarно i za sitne novce, lišene prava, te podložne različitim oblicima nasilja. Njihova opresija, oblikovana

globalnim lancima brige, omogućuje bolje uvjete za privilegiranije žene, koje (dijelom) izbjegavaju kućanski rad i zapošljavaju se u zahtjevnijim profesijama. Koliko je, dakle, ironično da neke od ovih privilegiranih žena zativaju ženska prava u političkim kampanjama koje traže zatvaranje crnih muškaraca kao silovatelja, progon migranata i muslimana te promicanje obveze asimilacije crnih i muslimanskih žena u dominantnu kulturu.

Istina je da su rasizam, imperijalizam i etnonacionalizam glavni potporni stupovi *generalizirane* mizoginije i kontrole nad *svim* ženskim tijelima. Budući da njihov utjecaj šteti *svima* nama, svi mu se trebamo oduprijeti svim raspoloživim snagama. Međutim, apstraktne proklamacije o globalnom sestrinstvu su kontraproduktivne. Postavljajući se prema onome što je zapravo cilj političkog procesa kao da već postoji, odražavaju lažni dojam homogenosti. Naime, iako smo u kapitalističkom društvu zapravo sve podložne mizoginoj opresiji, naše opresije poprimaju različite oblike. Budući da veze između njih nisu uvijek neposredno vidljive, potrebno ih je politički razotkriti – odnosno, učiniti vidljivima kroz svjesne napore ka izgradnji solidarnosti. Jedino na ovaj način, hvatanjem ukoštac s našim različitostima i borbom kroz njih, možemo izgraditi kombiniranu moć koja nam je potrebna nadamo li se transformirati društvo.

TEZA 9:

Boreći se da preokrene razorni utjecaj kapitala na Zemlju, feminizam za 99 posto je ekosocijalistički.

Današnja kriza kapitalizma također je i ekološka kriza. Kapitalizam je oduvijek težio povećati svoje profite otklanjanjem prirodnih resursa, koje tretira kao besplatne i neograničene, i nerijetko blatantno krade. Strukturno potaknut na aroprijaciju prirode bez ikakva obzira prema njezinu obnavljanju, kapitalizam periodično destabilizira vlastite ekološke preduvjete – bilo iscrpljivanjem tla i pustošenjem mineralnih bogatstava, ili trovanjem vode i zraka.

Iako današnja ekološka kriza nije prva u povijesti kapitalizma, nedvojbeno je najglobalnija i najurgentnija dosad. Klimatske promjene koje danas prijete planeti izravni su proizvod toga da je kapital, povijesno gledano, pribjegao fosiliziranoj energiji kako bi pogonio industrijske tvornice za masovnu proizvodnju, po kojima je karakterističan. Nije “čovječanstvo” u cjelini ekstrahiralo karbonizirane naslage koje su se stotinama milijuna

godina formirale ispod Zemljine kore, već je to učinio kapital; iscrpio ih je za tren i uz posvemašnju nebrigu prema njihovu obnavljanju ili utjecajima zagađenja i emisija stakleničkih plinova. Naknadni pomaci, prvo od ugljena prema nafti, a potom i prema frakturiranju te prirodnom plinu, samo su povećali ugljične emisije, istovremeno disproporcionalno prebacujući “eksternalizaciju” siromašnim zajednicama, često upravo zajednicama ne-bijelih ljudi, na globalnom Sjeveru kao i na globalnom Jugu.

Ako je današnja ekološka kriza izravno povezana s kapitalizmom, onda reproducira te pogoršava i opresiju nad ženama, koje se nalaze u prvim redovima aktualne ekološke krize, i čine 80 posto klimatskih izbjeglica. Na globalnom Jugu sačinjavaju veliku većinu ruralne radne snage, čak i kada snose odgovornost za lavovski dio socijalno-reproduktivnog rada. Zbog svoje ključne uloge u pribavljanju hrane, odjeće i skloništa za svoje obitelji, žene su iznimno važan akter u borbi protiv suša, zagađenja, i prekomjerne eksploatacije tla. Također, siromašne ne-bijele žene na globalnom Sjeveru nesrazmjerno su ranjive. Podložne su okolišnom rasizmu, i čine okosnicu zajednica koje su izložene poplavama i trovanju olovom.

Žene su i na čelu borbi protiv rastuće ekološke katastrofe. Prije više desetljeća u SAD-u, militantna ljevičarska grupa Women Strike for Peace agitirala je protiv atomskog oružja koje je deponiralo stroncij-90 u naše kosti. Danas se žene nalaze na čelu borbe Water Protectora protiv cjevovoda Dakota Access u Sjedinjenim Državama. U Peruu su pokrenule

uspješnu borbu Máxima Acuñe protiv američkog rudarskog giganta Newmont. U Sjevernoj Indiji, žene iz etnolingvističke skupine garhwali bore se protiv izgradnje tri hidroelektrične brane. Diljem svijeta žene vode nebrojeno borbi protiv privatizacije vode i sjemena, te za očuvanje bioraznolikosti i održive poljoprivrede.

U svim ovim slučajevima, žene osmišljavaju nove, integrirane oblike borbe, dovodeći u pitanje tendenciju srednjostrujaških okolišnih aktivista koji koncipiraju obranu "prirode" i materijalno blagostanje ljudskih zajednica kao uzajamno antitetičke. Odbijajući da odvoje ekološka pitanja od pitanja socijalne reprodukcije, ovi pokreti predvođeni ženama predstavljaju moćnu antikorporativnu i antikapitalističku alternativu "zelenim kapitalističkim" projektima koji ničime ne doprinose zaustavljanju globalnog zagrijavanja, dok istovremeno obogaćuju one koji spekuliraju "dozvolama za zagađivanje", "ekosistemskim uslugama", "karbonskim kompenzacijama" i "okolišnim derivativima". Za razliku od takvih "zelenih financijskih" projekata koji rastvaraju prirodu u mijazmu kvantitativnih apstrakcija, ženske borbe fokusiraju se na stvarni svijet, u kojem su socijalna pravda, blagostanje ljudskih zajednica, i održivost ne-ljudske prirode neodvojivo povezani.

Oslobođenje žena i očuvanje naše planete od ekološke katastrofe moraju ići usporedno – kako jedno s drugim, tako i s prevladavanjem kapitalizma.

TEZA 10:

Kapitalizam nije kompatibilan s pravom demokracijom i mirom. Naš je odgovor feministički internacionalizam.

Današnja je kriza i politička. Paralizirane pat pozicijom i sputane globalnim financijama, države koje su se nekoć predstavljale kao demokratske rutinski podbacuju pri adresiranju hitnih problema na ikakav način, a kamoli u javnom interesu; kada se ne bave otvorenim blokiranjem puta prema rješenjima, mnoge se od njih klade na rezultate klimatskih promjena i financijskih reformi. Državljeni sve više doživljavaju svoje države kao sluškinje kapitala – zarobljene korporativnom moći i oslabljene dugom, poslušno odgovaraju na zahtjeve centralnih banaka i međunarodnih ulagača, ogromnih firmi koje proizvode informatičku tehnologiju, energetske magnate, i ratnih profitera. Je li toliko neobično da su mase ljudi širom svijeta odustale od srednjostrujaških stranaka i političara koji promiču neoliberalizam, uključujući i one lijeve centra?

Politička kriza ukorijenjena je u institucionalnoj strukturi kapitalističkog društva. Ovaj sistem razdvaja “političko” od “ekonomskog”, “legitimno nasilje” države od “prešutne prinude” tržišta. Posljedica toga je proglašavanje ogromnih predjela društvenog života izvan granica demokratske kontrole te njihovo prepuštanje izravnoj korporativnoj dominaciji. Dakle, kapitalizam nas temeljem same svoje strukture lišava mogućnosti da kolektivno odlučimo što i koliko toga želimo proizvoditi, na kojoj energetskej osnovi, i kroz kakvu vrstu društvenih odnosa. Također nam uskraćuje kapacitet da odlučimo kako želimo koristiti društveni višak koji kolektivno proizvodimo, kako se želimo odnositi prema prirodi i budućim generacijama, te kako želimo organizirati rad socijalne reprodukcije i njegov odnos s proizvodnjom. Ukratko, kapitalizam je fundamentalno antidemokratski.

Kapitalizam istovremeno nužno generira imperijalističku svjetsku geografiju. Ovaj sistem dopušta moćnim državama globalnog Sjevera da podrivaju slabije: da iz njih izvlače vrijednost kroz trgovinske režime koji funkcioniraju na njihovu štetu te ih slamaju dugom; da im prijete vojnim intervencijama i uskraćivanjem “pomoći”. Politička zaštita, posljedično, biva uskraćena većini svjetske populacije. Izgleda da demokratske težnje milijarda ljudi na globalnom Jugu nisu vrijedne čak ni toga da budu kooptirane. Moguće ih je naprosto ignorirati ili brutalno suzbiti.

Također, kapitalizam posvuda pokušava imati i jedno i drugo. S jedne strane, parazitira na javnim ovlastima, koristeći se pravnim režimima koji štite privatno

vlasništvo i represivnim snagama koje suzbijaju opoziciju, slobodno se služeći infrastrukturama koje su mu potrebne za akumulaciju i regulatornim agencijama kojima je dodijeljena zadaća upravljanja krizama. S druge strane, žed za profitom periodično mami pojedine frakcije kapitalističke klase na pobunu protiv javne moći, koju olajavaju kao inferiornu naspram tržištâ i koju planiraju oslabjeti. Kada takvi kratkoročni interesi nadjačaju dugoročni opstanak, kapital poprima oblik tigra koji grize svoj rep. Naime, prijeti uništiti upravo one političke institucije o kojima ovisi za vlastiti opstanak.

Tendencija kapitala da generira političke krize – koja je na djelu čak i u najpovoljnijim uvjetima – dosegla je vrhunac. Aktualni neoliberalni režim otvoreno barata ne samo vojnom mašinerijom, već i oružjem duga, i bestidno se okomljuje na svaku javnu moć i političku snagu koja bi ga mogla dovesti u pitanje – primjerice, neutralizirajući izbore i referendume kojima se pokušava odbaciti mjere štednje, kao u Grčkoj 2015., i sprečavajući one kojima bi se to moglo ostvariti, kao u Brazilu 2017-2018. Širom svijeta, vodeći kapitalistički interesi (veliki voćarski, farmaceutski, naftni i vojni lobiji) sustavno su promovirali autoritarizam i represiju, državne udare i imperijalne ratove. Izravno osporavajući tvrdnje svojih zagovornika, ovaj društveni sistem pokazuje se strukturno nekompatibilnim s demokracijom.

Žene su opet najpogođenije aktualnom političkom krizom kapitalizma – a ujedno su i glavne akterice u borbi za njezino emancipatorno razrješenje. Međutim, za nas se rješenje ne sastoji u tome da naprosto postavimo više

žena u citadele moći. Budući da smo već dugo isključene iz javne sfere, morale smo se boriti svim sredstvima kako bi nas se saslušalo o pitanjima seksualnog nasilja i uznemiravanja – koja se rutinski odbacivalo kao “privatna”. No ironično je da naše zahtjeve često trbuhozore elitni “progresivci”, koji ih moduliraju u terminima pogodnima za kapital: pozivaju nas da damo glas političarkama i poistovjetimo se s njima koliko god njihovo djelovanje bilo za osudu, dok one same od nas traže da slavimo *njihov* uspon na pozicije moći – kao da se time zadaje udarac za *naše* oslobođenje. Međutim, nema ničega feminističkog u ženama iz vladajuće klase koje obavljaju prljavi posao bombardiranja drugih zemalja i održavanja apartheidskih režima; podržavanja neokolonijalnih intervencija u ime humanitarizma, uz istovremeno prešućivanje genocida koje su izvršile njihove vlastite vlade; eksproprijiranja bespomoćnih populacija kroz strukturne prilagodbe, nametnuti dug i prisilne mjere štednje.

U stvarnosti su žene primarne žrtve kolonijalnih okupacija i ratova širom svijeta. Suočene su sa sistemskim uznemiravanjem, političkim silovanjem, i porobljavanjem, a istovremeno izložene ubojstvima i sakaćenjima svojih voljenih, kao i uništenju infrastruktura koje im uopće omogućuju da skrbe za sebe i svoje obitelji. Solidarne smo s *ovim* ženama – a ne s ratnim huškačicama koje traže rodno i seksualno oslobođenje isključivo svojega klanu. Državnim birokratima i financijskim menadžerima, kako muškarcima tako i ženama među njima, koje tvrde da je njihovo huškanje na rat opravdano jer oslobađa crne i druge ne-bijele žene, poručujemo: *Ne u naše ime.*

TEZA 11:

Feminizam za 99 posto poziva sve radikalne pokrete na ujedinjavanje u zajedničkoj antikapitalističkoj pobuni.

Feminizam za 99 posto ne djeluje u izolaciji od drugih pokreta otpora i pobune. Ne odvajamo se od borbi protiv klimatskih promjena ili eksploatacije na radnom mjestu; niti se držimo po strani kada su u pitanju borbe protiv institucionalnog rasizma i izvlaštenja. Te su borbe *naše*, i sastavni su dio borbe za rušenje kapitalizma, bez koje je nemoguće dokinuti rodnu i seksualnu opresiju. Zaključak je jasan: feminizam za 99 posto mora se ujediniti s ostalim antikapitalističkim pokretima diljem svijeta – s okolišnim, antirasističkim, antiimperijalističkim i LGBTQ+ pokretima te sindikatima. *Moramo se ujediniti, prije svega, s lijevim, antikapitalističkim strujama onih pokreta koji se također bore za 99 posto.*

Ovaj nas put izravno suprotstavlja dvjema glavnim političkim opcijama koje kapital trenutno nudi. Ne odbacujemo samo reakcionarni populizam, već i progresiv-

ni neoliberalizam. Štoviše, namjeravamo izgraditi naš pokret upravo razbijanjem tih dvaju saveza. U slučaju progresivnog neoliberalizma, cilj nam je razdvojiti mase radnica, imigranata, i ne-bijelih osoba od onih aktera koji uzurpiraju njihove interese te ih formuliraju u prijateljski nastrojenom odnosu prema kapitalu – feministkinja koje zagovaraju asertivnost, meritokratskih antirasista i antihomofoba, te varalica koji mame korporativnom različitošću i zelenim kapitalizmom. Što se tiče reakcionarnog populizma, cilj nam je razdvojiti radničke zajednice od sila koje promiču militarizam, ksenofobiju, i etnonacionalizam, lažno se predstavljajući kao zaštitnice “običnog čovjeka”, dok istovremeno potajice promiču plutokraciju. Naša strategija sastoji se od pridobivanja frakcija radničke klase obaju prokapitalističkih političkih blokova. Na ovaj način nastojimo izgraditi antikapitalističku snagu, dovoljno moćnu i veliku da transformira društvo.

Borba je ujedno i prilika i škola. U stanju je transformirati one koji u njoj participiraju, dovodeći u pitanje naša dotadašnja poimanja samih sebe i preoblikujući našu perspektivu o svijetu. Borba može produbiti razumijevanje opresije kojoj smo i same izložene – što je uzrokuje, tko od nje ima koristi, i što je potrebno učiniti da bismo je nadjačale. Nadalje, također nas može nagati da reevaluiramo naše interese, reformuliramo naše nade, i proširimo percepciju o rasponu opcija. Na koncu, i iskustvo borbe nas može navesti da iznova promislimo koga bismo trebale ubrajati u saveznike, a koga u neprijatelje. Ono može proširiti krug solidarnosti među

potlačenima te izoštriti naš antagonizam prema ugnjetavačima.

Operativna riječ pritom glasi “može”. Sve ovisi o našoj sposobnosti da razvijemo perspektivu-vodilju koja niti naprosto slavi naše međusobne razlike, niti ih brutalno uklanja. Nasuprot pomodnim ideologijama o “mnoštvu”, različite opresije kojima smo podložne ne funkcioniraju kao elementi amorfnog, kontingentnog pluraliteta. Iako svaka ima svoje distinktivne oblike i karakteristike, sve su ukorijenjene u jednom te istom društvenom sistemu, i njime osnažene. Imenovanjem tog sistema *kapitalizmom*, i udruživanjem kako bismo se protiv njega borile, najlakše ćemo prevladati naše međusobne razlike koje kapital gaji – pitanja kulturnih, rasnih, etničkih, seksualnih i rodnih podjela, te podjela s obzirom na radnu sposobnost i stupanj invaliditeta.

Međutim, moramo tumačiti kapitalizam na ispravan način. Nasuprot uskim, staromodnim poimanjima, industrijski najamni rad ne predstavlja ukupnost radničke klase; niti je njegova eksploatacija vrhunac kapitalističke dominacije. Inzistirati na njegovoj primarnosti ne znači poticati, već oslabljivati klasnu solidarnost. Klasna se solidarnost zapravo najbolje stimulira recipročnim prepoznavanjem relevantnih razlika među nama – naših disparatnih strukturnih pozicija, iskustava, i patnji; naših specifičnih potreba, želja i zahtjeva; te raznovrsnih organizacijskih formi pomoću kojih ih možemo najlakše ostvariti. Feminizam za 99 posto na ovaj način nastoji prevladati uobičajene, ustajale opozicije između “identitetskih politika” i “klasne politike”.

Odbacujući okvir koji nam kapitalizam nameće, a od kojeg nitko nema koristi, feminizam za 99 posto nastoji ujediniti postojeće i buduće pokrete u široku globalnu pobunu. Naoružane vizijom koja je istovremeno feministička, antirasistička i antikapitalistička, obvezujemo se da ćemo preuzeti ključnu ulogu u oblikovanju naše budućnosti.

POGOVOR

Započeti u sredini

Napisati feministički manifest izazovan je zadatak. Tko to danas pokušava stoji na ramenima – i u sjeni – Marxa i Engelsa. Njihov *Komunistički manifest* iz 1848. godine započinje nezaboravnom rečenicom: “Bauk kruži Europom.” Naravno, “bauk” je bio komunizam, revolucionarni projekt kojega su opisali kao kulminaciju borbi radničke klase u pokretu: ujedinjavanje, internacionaliziranje i preobražavanje u svjetsku povijesnu silu koja će na koncu uništiti kapitalizam – a s njim i svu eksploataciju, dominaciju te alijenaciju.

Ovaj nas je prethodnik neizmjerljivo inspirirao, osobito zato što ispravno prepoznaje kapitalizam kao temeljnu osnovu opresije u modernom društvu. Međutim, otežao je našu zadaću, ne samo zato što je *Komunistički manifest* literarno remek-djelo – i stoga ga je teško nadmašiti – već i zato što 2018. nije 1848. godina. Istina je da i mi živimo u svijetu strahovitih društvenih i političkih nemira – kojega također tumačimo kao krizu kapitalizma. Međutim, današnji je svijet puno globaliziraniji nego u vrijeme Marxa i Engelsa, a ogromne promjene na koje u njemu posvuda nailazimo ni u kojem slučaju nisu ograničene na Europu. Kao i oni, i mi smo suočene

sa sukobima oko nacije, rase/etniciteta, i religije, povrhu onih vezanih uz klasu. No naš svijet obuhvaća i politizirane linije razgraničenja koje su njima bile nepoznate: seksualnost, invaliditet, i ekologija; a današnje rodne borbe odlikuju se širinom i intenzitetom koje su Marx i Engels teško mogli zamisliti. Budući da smo suočene sa sve fragmentiranijim i heterogenijim političkim krajolikom, nije nam lako zamisliti globalno ujedinjenu revolucionarnu snagu.

Štoviše, s obzirom na to da dolazimo nakon Marxa i Engelsa, također smo puno osvještenije o mnogim načinima na koje emancipatorni pokreti mogu poći u krivom smjeru, nego što su to oni mogli biti. Historijsko sjećanje koje baštinitimo uključuje i degeneraciju boljševičke revolucije u apsolutističku staljinističku državu, kapitulaciju europske socijalne demokracije pred nacionalizmom i ratom, te niz autoritarnih režima ustoličenih nakon antikolonijalnih borbi diljem globalnog Juga. Za nas je osobito važna rekuperacija suvremenih emancipatornih pokreta, koji su postali saveznici i alibi onih snaga koje promiču neoliberalizam. Potonje iskustvo bilo je bolno za lijeve feministkinje, jer smo svjedočile kako srednjostrujaške liberalne struje našega pokreta reduciraju našu borbu na meritokratsko napredovanje nekolicine.

Ova povijest nije mogla ne oblikovati naša očekivanja na drukčiji način od onih Marxa i Engelsa. Dok su oni pisali u periodu kada je kapitalizam još bio relativno mlad, mi smo suočene s prepredenim, ostarjelim sistemom, daleko vičnijim kooptaciji i prisili. Današnji je po-

litički krajolik pak prepun zamki. Kao što smo objasnile u našem *Manifestu*, najopasnija klopka za feministkinje leži u pomišljanju da su naše trenutne političke opcije ograničene na dva odabira: s jedne strane, na “progressivnu” varijantu neoliberalizma, koja propagira elitističku, korporatističku verziju feminizma kako bi emancipatornom oplatom zakrila grabežljivu oligarhijsku agendu; s druge strane, na reakcionarnu varijantu neoliberalizma, koja provodi sličnu, plutokratsku agendu, ali drugim sredstvima – koristeći mizogine i rasističke trope kako bi ulaštila svoje “populističke” akreditacije. Ove dvije sile nedvojbeno nisu identične. Međutim, obje su smrtni neprijatelji istinski emancipatornog feminizma orijentiranog na većinu. Pored toga, uzajamno se omogućuju: progressivni neoliberalizam proizveo je uvjete za porast reakcionarnog populizma, a danas se pozicionira kao poželjna alternativa.

Naš *Manifest* utjelovljuje odbijanje stajanja uz ijednu stranu u ovoj borbi. Odbacivši jelovnik koji ograničava naše izbore na dvije različite strategije upravljanja kapitalističkom krizom, napisale smo ga kako bismo ponudile alternativu objema. Posvećene ne samo upravljanju aktualnom krizom, već i njezinu *razrješenju*, željele smo razotkriti određene latentne emancipatorne mogućnosti koje trenutni poredak zamagljuje i učiniti ih praktično izvedivima. Odlučne da stanemo na kraj ugodnom savezu liberalnog feminizma s finansijskim kapitalom, predložile smo drukčiji feminizam, *feminizam za 99 posto*.

Do ovog smo projekta došle radeći zajedno na ženskom štrajku u SAD-u iz 2017. godine. Prije toga je

svaka od nas zasebno pisala o odnosu između kapitalizma i rodne opresije. Cinzia Arruzza obradila je breme odnose između feminizma i socijalizma, kako historijski, tako i teorijski. Tithi Bhattacharya teoretizirala je o implikacijama socijalne reprodukcije na koncepte klase i klasne borbe. Nancy Fraser formulirala je proširene koncepcije kapitalizma i kapitalističke krize, čiji jedan krak predstavlja i kriza socijalne reprodukcije.

Neovisno o različitim pojedinačnim naglascima, ujedinile smo snage kako bismo napisale ovaj *Manifest* jer se slažemo oko tumačenja aktualne konjunktura. Za sve tri, ovaj trenutak predstavlja ključnu točku u povijesti feminizma i kapitalizma, prekretnicu koja zahtijeva i omogućuje intervenciju. U ovom je kontekstu naša odluka da napišemo feministički manifest bila povezana s političkim ciljem: željele smo provesti operaciju spašavanja i promjenu smjera – preusmjeriti feminističke borbe u vrijeme političke pomutnje.

REKONCEPTUALIZACIJA KAPITALIZMA I NJEGOVE KRIZE

Konjunkturu na koju naš *Manifest* odgovara najbolje je tumačiti kao *krizu*. Međutim, ne rabimo tu riječ u širokom i očitom smislu kako bismo poručili da stvari nisu u redu. Iako su aktualne katastrofe i patnje užasne, naše korištenje termina “kriza” opravdano je zbog nečeg ozbiljnijeg: bezbrojne nepravde kojima smo danas izložene niti su uzajamno nepovezane niti proizvodi slučaj-

nosti. Umjesto toga, proizlaze iz društvenog sistema koji im svima stoji u temelju – sistema koji ih ne generira slučajnošću, već po pravilu, na temelju svoje konstitutivne dinamike.

Naš *Manifest* naziva ovaj društveni sistem kapitalizmom i opisuje aktualnu krizu kao krizu kapitalizma. No mi ne tumačimo ove termine na uobičajen način. Kao feministkinje, shvaćamo da kapitalizam nije samo ekonomski sustav, nego nešto veće: institucionalizirani društveni poredak koji obuhvaća i naizgled “neekonomske” odnose te prakse koje podržavaju službenu ekonomiju. U pozadini službenih institucija kapitalizma – najamnog rada, proizvodnje, razmjene, i financija – stoje njihovi nužni oslonci i omogućujući uvjeti: obitelji, zajednice, priroda; teritorijalne države, političke organizacije, i civilna društva; i ne najmanje bitno, ogromne količine i različiti oblici neplaćenog i ekspropriiranog rada, u koji se ubraja i veliki dio rada socijalne reprodukcije, koji i dalje uglavnom obavljaju žene i to često bez naknade. Ovo su također konstitutivni elementi kapitalističkog društva – i mjesta borbe unutar istog.

Široka perspektiva kojom naš *Manifest* pristupa kapitalističkoj krizi proizlazi iz ovog ekspanzivnog tumačenja kapitalizma. Bez poricanja njegove inherentne tendencije da stvara sporadične slomove tržišta, lančane bankrote, i masovnu nezaposlenost, prepoznajemo da kapitalizam gaji i druge, “neekonomske” kontradikcije i krizne tendencije. Primjerice, svojstvena mu je *ekološka kontradikcija*: inherentna tendencija da, s jedne strane, svede prirodu na “slavinu” iz koje teku energija i sirovi

materijali, a s druge strane, na “odvodni kanal” za apsorbiranje otpada – kapital besplatno aproprira oba kapaciteta, ali ih ne obnavlja. Posljedično, kapitalistička su društva strukturno sklona destabilizirati staništa koja održavaju zajednice i uništiti eko-sisteme koji podržavaju život.

Slično tome, ova društvena formacija ima i *političku kontradikciju*: ugrađenu tendenciju da ograniči djelokrug politike, prepusti fundamentalna pitanja života i smrti vladavini “tržišta”, te pretvori državne institucije koje bi trebale služiti javnosti u sluge kapitala. Dakle, kapitalizam je iz sistemskih razloga sklon narušavanju demokratskih nastojanja, ispražnjavanju prava od njihova sadržaja i kroćenju javnih ovlasti, te generiranju brutalne represije, beskrajnih ratova, i kriza upravljanja.

Na koncu, kapitalistička društva imaju i *socijalno-reproduktivnu kontradikciju*: tendenciju da za korist kapitala otimaju što je više moguće “besplatnog” reproduktivnog rada, bez ikakve brige o njegovu obnavljanju. Posljedično, povremeno dolazi do “kriza brige”, koje iscrpljuju žene, razaraju obitelji, i naprežu društvene kapacitete do točke pucanja.

Drugim riječima, u našem *Manifestu* kapitalistička kriza nije samo ekonomska, već i ekološka, politička te socijalno-reproduktivna. Korijen krize pritom je u svakom slučaju isti: inherentni nagon kapitala da parazitira na vlastitim neophodnim pozadinskim uvjetima – preduvjetima čiju reprodukciju ne namjerava platiti. Navedeni uvjeti uključuju sposobnost atmosfere da upija ugljične emisije; kapacitet države da brani vlasništvo, ga-

si pobune i čuva novac; te od centralne važnosti za nas, neplaćeni rad proizvodjenja i održavanja ljudskih bića. Bez njih, kapital ne bi mogao ni eksploatirati “radništvo” niti uspijevati akumulirati profite. Međutim, pored toga što ne uspijeva preživjeti bez ovih pozadinskih uvjeta, njegova ga logika također nagoni da ih zataji. Kada bismo prisilili kapital da plati puni trošak za otuđena prirodna dobra, javne ovlasti, i socijalnu reprodukciju, njegovi bi se profiti smanjili do točke nestajanja. Bolje da kanibaliziramo uvjete koji omogućuju sistemu da postoji nego da ugrozimo akumulaciju!

Stoga je premisa našeg *Manifesta* to da kapitalizam sadrži višestruke kontradikcije, daleko više od onih koje proizlaze iz njegove službene ekonomije. U “normalnim” vremenima, krizne tendencije sistema ostaju više-manje latentne, i povređuju “samo” one populacije koje se drži zamjenjivima i nemoćnima. No, ovo nisu normalna vremena. Danas su sve kontradikcije kapitalizma dosegnule točku vrenja. Doslovce nitko – uz djelomični izuzetak 1 posto ljudi – ne može umaći posljedicama političke dislokacije, ekonomske prekarosti i socijalno-reproduktivnog iscrpljivanja. Naravno, klimatske promjene pritom prijete uništiti sav život na planeti. U porastu je i shvaćanje da su ovi katastrofalni događaji toliko duboko isprepleteni da nijedan od njih nije moguće razriješiti izolirano od ostalih.

ŠTO JE SOCIJALNA REPRODUKCIJA?

Naš se *Manifest* bavi svim značajkama aktualne krize. Međutim, s osobitim interesom pristupamo aspektu socijalne reprodukcije koji je strukturno povezan s rodnom asimetrijom. Dakle, zapitajmo se malo dublje: što je točno socijalna reprodukcija?

Razmotrimo slučaj "Luo". Tajvanska majka poznata samo po prezimenu podnijela je 2017. godine tužbu protiv svoga sina, tražeći odštetu za vrijeme i novac koje je uložila u njegov odgoj. Luo je odgojila dva sina kao samohrana majka i financirala njihove studije stomatologije. Zauzvrat je očekivala od njih da se brinu o njoj u starosti. Kada jedan od sinova nije ispunio njezina očekivanja, ona ga je tužila. U presudi bez presedana, tajvanski Vrhovni sud naložio je sinu da plati svojoj majci 967,000 američkih dolara kao trošak svojeg "odgoja".

Slučaj Luo opisuje tri fundamentalne značajke života u kapitalizmu. Prvo, razotkriva univerzalnu ljudsku istinu koju bi kapitalizam radije ignorirao i koju pokušava sakriti: za rađanje, njegu i održavanje ljudskih bića potrebna je ogromna količina vremena i resursa. Nadalje, ukazuje na to da golemi dio rada na proizvodnji i/ili održavanju ljudskih bića u našem društvu i dalje obavljaju žene. Naposljetku, demonstrira da u uobičajenom poretku stvari kapitalističko društvo ne pridaje nikakvu vrijednost ovome radu, čak i ako o njemu ovisi.

Slučaj Luo također služi kao nagovor da uzmemo u obzir i četvrtu propoziciju, koja zauzima središnje mjesto u našem *Manifestu*: kapitalističko društvo sadrži

dva neodvojivo povezana, ali uzajamno suprotstavljena imperativa – potrebu sistema da se održi kroz karakterističan proces *stvaranja profita*, nasuprot potrebe ljudskih bića da se održe kroz procese koje nazivamo *proizvodnjom ljudi*. “Socijalna reprodukcija” odnosi se na drugi imperativ i obuhvaća aktivnosti koje održavaju ljudska bića kao *utjelovljena društvena bića*, koja ne moraju samo jesti i spavati nego i odgajati svoju djecu, brinuti za svoje obitelji i održavati svoje zajednice, a istovremeno raditi i na svojim nadama za budućnost.

Ove aktivnosti proizvodnje ljudi pojavljuju se u jednom ili drugom obliku u svakom društvu. Međutim, u *kapitalističkim* su društvima prisiljena služiti još jednom gospodaru – naime, kapitalu, koji zahtijeva da socijalno-reproduktivni rad proizvodi i obnavlja “radnu snagu”. Odlučan da osigura adekvatnu ponudu ove “osebujne robe” uz najmanji trošak za sebe, kapital se rješava rada socijalne reprodukcije i prebacuje ga na žene, zajednice i države, istovremeno ga izvrćući u oblike koji su najprikladniji maksimizaciji njegovih profita. Različiti ogranci feminističke teorije, uključujući marksistički feminizam, socijalistički feminizam i teoriju socijalne reprodukcije, analizirali su kontradikcije između tendencija ka stvaranju profita i proizvodnji ljudi u kapitalističkim društvima, razotkrivajući inherentni nagon kapitala da instrumentalizira drugu tendenciju potrebama prve.

Čitateljima Marxova *Kapitala* poznat je termin eksploatacija: nepravda koju kapital nanosi najamnom radništvu u točki proizvodnje. Radnici bi u takvim okolnostima trebali biti plaćeni dovoljno da pokriju svoje

troškove života, iako zapravo proizvode više od toga. Ukratko, šefovi traže od nas da radimo više sati nego li je potrebno da reproduciramo sebe, svoje obitelji i infrastrukturu naših društava, dok višak koji proizvodimo u obliku profita aprofiraju u ime vlasnika i dioničara.

Teoretičarke socijalne reprodukcije ne odbacuju u tolikoj mjeri ovu sliku, koliko ističu njezinu nedovršenost. Poput marksističkih i socijalističkih feministkinja, postavljamo određena neugodna pitanja: Što je radnica morala učiniti *prije* negoli je došla na posao? Tko je njoj skuhao večeru, pospremio krevet i utješio je, kako bi se mogla vraćati na posao svaki mukotrpan dan? Je li netko drugi obavio sav ovaj rad proizvodnje i održavanja ljudi, ili ga je ona sama obavila – ne samo za sebe već i za druge članove svoje obitelji?

Ova pitanja razotkrivaju istinu koju se kapitalizam urotio zamagliti: najamni rad na stvaranju profita ne bi mogao postojati bez (uglavnom) neplaćenog rada na proizvodnji ljudi. Dakle, kapitalistička institucija najamnog rada zakriva nešto više od viška vrijednosti. Najamni rad također prikriva biljege koje je zadobio pri rođenju – rad socijalne reprodukcije, koji ga omogućuje. Iako su društveni procesi i institucije potrebne za proizvodnju ljudi i stvaranje profita analitički različite, ipak su uzajamno konstitutivne.

Štoviše, razlika između njih, i sama je tvorevina kapitalističkog društva. Kao što smo rekli, proizvodnja ljudi oduvijek je postojala, i bila povezana sa ženama. Međutim, ranija društva nisu poznavala oštru podjelu između “ekonomske proizvodnje” i socijalne reproduk-

cije. Ta su dva aspekta društvene stvarnosti razdvojena tek pojavom kapitalizma. Proizvodnja se premjestila u tvornice, rudnike i urede, gdje se smatrala “ekonomskom” i kompenzirala gotovinskim nadnicama. Reprodukcijska je otpremljena u “obitelj”, gdje je feminizirana i sentimentalizirana, te definirana kao “briga” nasuprot “radu”, koja se obavlja u ime “ljubavi” nasuprot novcu. Odnosno, tako nam je barem rečeno. U realnosti, kapitalistička društva nikada nisu socijalnu reprodukciju situirala isključivo u privatnim kućanstvima, već su oduvijek jedan njezin dio smještala u kvartove, *grassroots* zajednice, javne institucije i civilno društvo; također, ona već dugo komodificiraju *dio* reproduktivnog rada – iako ni izbliza toliki kao danas.

Podjela između stvaranja profita i proizvodnje ljudi, unatoč navedenom, ukazuje na tenziju koja je duboko usađena u srce kapitalističkog društva. Dok kapital sistemski teži povećanju profita, ljudi iz radničke klase nasuprot tome teže voditi pristojne i smislene živote kao društvena bića. Ovo su fundamentalno nepomirljivi ciljevi, jer se udio kapitala u akumulaciji može povećati jedino nauštrb našega udjela u društvenom životu. Društvene prakse koje hrane naš život unutar kućanstva, kao i socijalni servisi koji njeguju naše živote izvan njege, neprestano prijete smanjiti količinu profita. Financijski poriv da se smanje ti troškovi, kao i ideološki poriv da se potkopaju takve vrste rada, stoga su endemični za sustav u cjelini.

Kada bi bio slučaj da u priči o kapitalizmu stvaranje profita naprosto nadjačava proizvodnju ljudi, sustav bi

legitimno mogao proglasiti pobjedu. Međutim, povijest kapitalizma također je oblikovana borbama za pristojne i smislene živote. Nije slučajnost da se borbe oko nadnica često naziva borbama oko pitanja “kruha i maslaca”. No pogrešno je ograničiti ta pitanja isključivo na zahtjeve koji imaju veze s radnim mjestom, kao što su to tradicionalni radnički pokreti često činili. Time se zanemaruje buran, neriješen odnos između nadnica i životnih potreba u sistemu u kojem kapital najamni rad proglašava jedinin načinom da se ostvari te potrebe. Radni ljudi ne bore se za nadnicu; pravilnije bi bilo reći da se bore za nadnicu *jer* žele kruh i maslac. Potreba za hranom je determinanta, a ne posljedica. Dakle, borbe oko hrane, stanovanja, vode, zdravstvene skrbi, ili obrazovanja ne izražavaju se uvijek kroz posredovanu formu nadnice – odnosno, kao zahtjevi za višim nadnicama na radnom mjestu. Prisjetimo se, primjerice, da su dvije najveće revolucije moderne ere, Francuska i Ruska, započele neredima zbog kruha koje su predvodile žene.

Pravi cilj borbi oko socijalne reprodukcije jest uspostaviti primarnost proizvodnje ljudi naspram stvaranja profita. One se nikada ne tiču samo kruha. Upravo iz tog razloga, feminizam za 99 posto utjelovljuje i potiče borbu za kruh i ruže.

KRIZA SOCIJALNE REPRODUKCIJE

U konjunkturi koju analiziramo u našem *Manifestu*, socijalna je reprodukcija mjesto ozbiljne krize. Kako tvrdimo, osnovni razlog za to je kontradiktoran način na koji je kapitalizam tretira. S jedne strane, sistem ne može funkcionirati bez ove aktivnosti; s druge, poriče njezine troškove i pridaje joj malu ili nikakvu ekonomsku vrijednost. Drugim riječima, kapaciteti dostupni za rad socijalne reprodukcije uzimaju se zdravo za gotovo i tretiraju kao besplatni te bezgranično raspoloživi “darovi” na koje nije potrebno obraćati pažnju, niti ih obnavljati. Kada se to pitanje uopće uzme u obzir, pretpostavlja se da će uvijek biti dovoljnih kapaciteta za proizvodnju radništva i održavanje društvenih veza o kojima ekonomska proizvodnja, kao i društvo općenito, ovisi. Međutim, socijalno-reproduktivni kapaciteti nisu neograničeni, i moguće ih je napregnuti do točke pucanja. Kada društvo istovremeno uskrati javnu potporu za socijalnu reprodukciju i mobilizira njezine glavne pružateljice u dugotrajan i mučan mizerno plaćeni rad, iscrpljuje upravo one društvene kapacitete o kojima ovisi.

Upravo se u takvoj situaciji nalazimo danas. Aktualni, neoliberalni oblik kapitalizma, sistemski iscrpljuje naše kolektivne i individualne kapacitete za regeneraciju ljudskih bića i održavanje društvenih spona. Na prvi pogled, izgleda kao da ovaj režim razbija rodne podjele između produktivnog i reproduktivnog rada koje su konstitutivne za kapitalizam. Proklamirajući novi ideal “obitelji s dva privređivača”, neoliberalizam širom svijeta

masovno uključuje žene u najamni rad. Međutim, ovaj je ideal prevara, a radni režim kojega bi trebao legitimirati ženama ni u kojem pogledu ne donosi oslobođenje. Ono što se predstavlja kao emancipacija zapravo je sistem intenzivirane eksploatacije i eksproprijacije. Istovremeno, on je također motor akutne socijalno-reproduktivne krize.

Naravno, istina je da uski sloj žena izvlači određenu korist iz neoliberalizma kada se priključi prestižnim profesijama i nižim ešalonima korporativnog menadžmenta, iako prema nepovoljnijim uvjetima od onih koji su dostupni muškarcima njihove klase. Međutim, veliku većinu čeka nešto drugo: nisko plaćen, prekarni rad – u izrabljivačkim radionicama, izvozno-proizvodnim zonama, građevinskim industrijama megalopolisâ, korporatiziranoj agrikulturi, i uslužnom sektoru – gdje siromašne, rasizirane i imigrantske žene poslužuju brzu hranu i prodaju jeftinu robu u supermarketima; čiste urede, hotelske sobe, i privatne domove; prazne noćne posude u bolnicama i domovima za stare i nemoćne; i brinu za obitelji privilegiranijeg sloja – često nauštrb, a ponekad i daleko od vlastitih.

Neki od ovih poslova komodificiraju reproduktivni rad koji je prethodno obavljan bez naknade. No ako je učinak takve komodifikacije zamućivanje historijske podjele kapitalizma između proizvodnje i reprodukcije, jednako je izvjesno da ovakav ishod *ne* donosi emancipaciju žena. Naprotiv, od gotovo svih nas i dalje se zahtijeva da obavljamo “drugu smjenu”, čak i kada kapital dodatno aproprira naše vrijeme i energiju. Usto, veći dio

ženskog najamnog rada definitivno *nije* oslobađajući. Prekarni i slabo plaćen, bez osiguravanja pristupa radnim pravima i društvenim povlasticama, ne pruža ni autonomiju, niti prostor za samorealizaciju, kao ni priliku da se steknu ili primijene usvojene vještine. Nasuprot tome, ova vrsta rada *dovodi do* ranjivosti te otvara prostor zlostavljanju i uznemiravanju.

Jednako je važno napomenuti da su nadnice koje privređujemo u sklopu ovog režima često nedostatne da bi pokrile troškove naše vlastite socijalne reprodukcije, a kamoli naših obitelji. Naravno, raspolaganje nadnicom još jednog člana kućanstva pomaže, no i dalje je malokad dovoljno. Kao posljedica toga, mnogi od nas prisiljeni su obavljati više zatupljujućih poslova i prelaziti duge relacije na putu do njih u skupim, a sve istrošenijim, nesigurnim prijevoznim sredstvima. U usporedbi s poslijeratnim periodom, broj sati najamnog rada po kućanstvu vrtoglavo je porastao, duboko zadirujući u dostupno vrijeme za samoregeneraciju, brigu o našim obiteljima i prijateljima, te održavanje naših kućanstava i zajednica.

Dakle, ne samo da neoliberalizam ne ustoličuje feminističku utopiju, već ustvari generalizira eksploataciju. Pored muškaraca, i žene su danas prisiljene prodati svoju radnu snagu fragmentarno – i jeftino – kako bi preživjele. I to nije sve: današnja eksploatacija dupkom je ispunjena eksproprijacijom. Odbijajući da podmiri troškove reproduciranja svoje (sve feminiziranije) radne snage, kapital se više ne zadovoljava time da aproprira “samo” višak vrijednosti koji njegovi radnici i radnice proizvode povrh vlastitih sredstava za osiguravanje egz-

istencije. Pored toga, on danas zadire duboko u tijela, umove i obitelji onih koje eksploatira, ekstrahirajući ne samo višak njihovih kapaciteta, nego i kapacitete potrebne za obnavljanje njihovih vlastitih zaliha. Rudareći socijalnu reprodukciju kao dodatni izvor profita, udara do kosti.

Napad kapitala na socijalnu reprodukciju odvija se i kroz povlačenje javnih socijalnih servisa. U prethodnoj socijaldemokratskoj (odnosno državno upravljanoj) fazi kapitalističkog razvoja, radničke klase u bogatim društvima izborile su određene ustupke od kapitala, u obliku državne potpore za socijalnu reprodukciju: mirovina, naknadi za nezaposlenost, dječjih doplata, besplatnog javnog obrazovanja, i zdravstvenog osiguranja. Međutim, to nije rezultiralo zlatnim dobom; dobici koje je radništvo većinskog etniciteta ostvarilo u kapitalističkom centru počivali su na često kontrafaktičkoj pretpostavci o zavisnosti žena o obiteljskoj nadnici, rasnim/etničkim isključivanjima iz sustava socijalnog osiguranja, heteronormativnim kriterijima socijalne skrbi, te kontinuiranim imperijalnim eksproprijacijama u "Trećem svijetu". Ipak, ovi su ustupci pružili djelomičnu zaštitu od nekih inherentnih tendencija kapitala da kanibalizira socijalnu reprodukciju.

Neoliberalni, financijalizirani kapitalizam posve je drukčija zvijer. Ne samo da ne osnažuje države u stabiliziranju socijalne reprodukcije kroz javne usluge, već dopušta financijskom kapitalu da disciplinira države i javne sfere za izravni interes privatnih ulagača. Njegovo je omiljeno oružje dug. Financijski kapital živi od *državnog*

duga, kojega koristi kako bi van zakona stavio čak i najblaže forme socijaldemokratskih usluga, prisiljavajući države da liberaliziraju svoje ekonomije, otvore svoja tržišta i nametnu “mjere štednje” bespomoćnom stanovništvu. Istovremeno umnožava *potrošačko zaduživanje* – od drugorazrednih hipoteka do kreditnih kartica i studentskih kredita, od gotovinskih kredita do mikrokredita – kojim se koristi kako bi disciplinirao seljaštvo i radništvo, podredio ih zemlji i zaposlenju, te osigurao da nastave kupovati GMO sjeme i nekvalitetnu robu široke potrošnje na daleko višim razinama od onoga što si mogu priuštiti temeljem niskih nadnica. Režim na oba načina zaoštrava inherentnu kapitalističku kontradikciju između imperativa akumulacije i potreba socijalne reprodukcije. Zahtijevajući istovremeno sve više radnih sati i povlačenje javnih servisa, eksternalizira rad brige na obitelji i zajednice, umanjujući pritom njihov kapacitet da ga obavljaju.

Rezultat je mahnita strka, osobito žena, da se socijalno-reproduktivne obaveze ugura u pukotine života, od kojih kapital zahtijeva da prvenstveno budu posvećeni njegovoj akumulaciji. U pravilu, to podrazumijeva prebacivanje rada brige na one koje su još manje privilegirane. Dolazi do uspostavljanja “globalnih lanaca brige”, pri čemu oni koji posjeduju sredstva da to učine, upošljavaju siromašnije žene, često migrantkinje i/ili članice rasiziranih skupina, da čiste njihove domove ili brinu o njihovoj djeci i ostarjelim roditeljima, dok se oni sami bave unosnijim poslovima. Međutim, zbog toga se nisko plaćena njegovateljica jedva uspijeva baviti vlasti-

tim kućanskim i familijalnim obavezama, prebacujući ih često na još siromašnije žene, koje zatim moraju činiti to isto – što se samo dalje reproducira, često na velikim udaljenostima.

Ovaj se scenarij poklapa s orođenim strategijama zaduženih postkolonijalnih država koje su bile podvrgnute “strukturnim prilagodbama”. U očajničkoj potrazi za devizama, neke od ovih država aktivno su promicale emigraciju žena koje obavljaju plaćeni rad brige u inozemstvu i doma šalju novčane doznake, dok su druge mamile direktne strane investicije stvaranjem izvozno-proizvodnih zona, često u industrijama (poput tekstilne industrije ili industrije elektroničkih sklopova) koje su bile sklonije upošljavati nisko plaćene radnice, a koje su potom postale podložne neobuzdanom radnom i seksualnom nasilju. U oba su se slučaja socijalno-reproduktivni kapaciteti našli pod dodatnim udarom. Ne samo da nije došlo do zatvaranja jaza u brizi, nego je neto učinak njegovo izmještanje: od bogatih na siromašnije obitelji, iz globalnog Sjevera prema globalnom Jugu. Krajnji je rezultat nova, *podvostručena* organizacija socijalne reprodukcije – komodificirana za one koji si je mogu priuštiti, i privatizirana za one koji ne mogu, uz to što neki iz druge kategorije pružaju rad brige u zamjenu za (niske) nadnice onima u prvoj.

Sve se ovo svodi na “krizu brige”, kako je neki nazivaju. Međutim, taj izraz lako navodi na krivi trag, jer je kriza, kako smo u našem *Manifestu* tvrdili, *strukturna* – sastavni je dio šire opće krize suvremenog kapitalizma. Uzevši u obzir ozbiljnost potonje, nije neobično

da su borbe oko socijalne reprodukcije tijekom proteklih godina u naglom porastu. Feministkinje sa sjevera često opisuju predmet svog fokusa kao “ravnotežu između obitelji i posla”. Međutim, borbe oko socijalne reprodukcije obuhvaćaju puno više toga – pokrete lokalnih zajednica za stanovanje, zdravstvenu skrb, prehrambenu sigurnost, te bezuvjetni temeljni dohodak; borbe za migrantska prava, prava kućanskih radnica, javnih zaposlenika i zaposlenica; kampanje za sindikaliziranje radnica koje obavljaju socijalne usluge u domovima za stare i nemoćne, bolnicama i centrima za dječju skrb koji se otvaraju u svrhu stvaranja profita; kao i borbe za javne usluge poput dječjih vrtića ili skrbi o starijima, kraći radni tjedan, te izdašan plaćeni materinski i roditeljski dopust. Uzeti zajedno, ovi zahtjevi ekvivalentni su zahtjevu za masovnom reorganizacijom odnosa između proizvodnje i reprodukcije: za društvenim aranžmanima koji prioritziraju ljudske živote i društvene veze naspram proizvodnje za profit; za svijetom u kojem će ljudi svakog roda, nacionalnosti, seksualnosti i boje kože kombinirati socijalno-reproduktivne aktivnosti sa sigurnim, pristojno kompenziranim radom bez uznemiravanja.

POLITIKA FEMINIZMA ZA 99 POSTO

Prethodna analiza informira temeljnu političku poantu našeg *Manifesta*: feminizam mora odgovoriti na izazov aktualne krize. Kao što smo ustvrdile, kapitalizam ovu krizu u najboljem slučaju može izmjestiti, ali je ne može

razriješiti. Istinsko rješenje zahtijeva ništa manje negoli potpuno novi oblik organizacije društva.

Naravno, naš *Manifest* ne propisuje jasne obrise alternative, jer se potonja mora pojaviti u sklopu borbe za njezino uspostavljanje. Međutim, neke su stvari već jasne. Nasuprot onome što tvrdi liberalni feminizam, seksizam se ne može poraziti dominacijom jednakih šansi – kao ni pravnom reformom, protivno onome što tvrdi obični liberalizam. Jednako tako, i uz dužno poštovanje tradicionalnim poimanjima socijalizma, ekskluzivni fokus na eksploataciji najamnog rada ne može emancipirati žene – dapače, kao ni radne ljude bilo kojeg roda. Nužno je usredotočiti se i na to kako kapital instrumentalizira neplaćeni reproduktivni rad, s kojim je eksploatacija svakako povezana. Zapravo je potrebno prevladati tvrdoglavi sistemski spoj proizvodnje i reprodukcije, njegovo ispreplitanje stvaranja profita s proizvodnjom ljudi, i njegovo podređivanje druge stvari prvoj. To pak podrazumijeva da je potrebno ukinuti veći sistem koji generira njihovu simbiozu.

Naš *Manifest* prepoznaje liberalni feminizam kao glavnu prepreku ovom emancipatornom projektu. Ova je struja feminizma ostvarila svoju aktualnu dominaciju tako što je nadživjela, štoviše poništila, feministički radikalizam prethodnog perioda. Do potonjeg je došlo u 1970-ima, na vrhuncu moćnog vala antikolonijalnih borbi protiv rata, rasizma, i kapitalizma. Sudjelujući u njihovu revolucionarnom etosu, feminizam je propitivao čitavu strukturnu bazu postojećeg poretka. Međutim, kada je radikalizam tog perioda oslabio, na

hegemonijskoj se poziciji našao feminizam lišen utopijskih, revolucionarnih aspiracija – feminizam koji je odražavao srednjostrujašku liberalnu političku kulturu, i njoj se prilagodio.

Naravno, nije moguće svesti cijelu priču na liberalni feminizam. Bobene antirasističke i antikapitalističke struje nastavile su postojati. Crne feministkinje proizvele su pronicljive analize intersekcija klasne eksploatacije, rasizma, i rodne opresije, a novije materijalističke kvir teorije razotkrile su važne poveznice između kapitalizma i opresivne reifikacije seksualnih identiteta. Militantni kolektivi nastavili su sa svojim mukotrpnim svakodnevnim radom u lokalnoj zajednici, a u tijeku je i revitalizacija marksističkog feminizma. Unatoč tomu, uspon neoliberalizma transformirao je opći kontekst u kojem su radikalne struje primorane djelovati, oslabljujući svaki pokret koji se bori za radničku klasu, a istovremeno osnažujući alternative koje su prijateljski naklonjene prema korporacijama – između ostalih, i liberalni feminizam.

Međutim, danas se hegemonija liberalnog feminizma počela urušavati, a iz ruševina je izniknuo novi val feminističkog radikalizma. Kao što smo napomenule u našem *Manifestu*, ključna inovacija aktualnog pokreta prihvaćanje je i ponovno osmišljavanje štrajka. Feministkinje su štrajkanjem preuzele oblik borbe koji se poistovjećuje s radničkim pokretom i remodulirale ga. Uskraćujući ne samo najamni rad, već i neplaćeni rad socijalne reprodukcije, razotkrile su *njezinu nezamjenjivu ulogu u kapitalističkom društvu*. Čineći vidljivim žensku

moć, osporile su sindikalno polaganje prava na “vlasništvo” nad štrajkom. Iskazujući svoju nespремnost da prihvate postojeći poredak, feminističke štrajkačice redemokratiziraju radničku borbu, napominjući iznova ono što je već trebalo biti očito: štrajkovi pripadaju radničkoj klasi u cjelini – a ne nekom njezinom zasebnom sloju, kao ni specifičnim organizacijama.

Potencijalni su učinci iznimno dalekosežni. Kao što smo upozorile u našem *Manifestu*, feministički štrajkovi prisiljavaju nas da iznova promislimo što konstituira klasu i što se ubraja u klasnu borbu. Karl Marx poznat je po teoretizaciji radničke klase kao “univerzalne klase”. Pritom je želio reći da radnička klasa, boreći se da nadvlada vlastitu eksploataciju i podređenost, dovodi u pitanje i društveni sistem koji ugnjetava golemu većinu svjetske populacije, a time protežira i borbu za čovječanstvo kao takvo. No Marxovi sljedbenici nisu uvijek uviđali da ni radnička klasa ni čovječanstvo nisu nediferencirani, homogeni entiteti, te da se univerzalnost ne može ostvariti ignoriranjem njihovih međusobnih razlika. Danas još uvijek plaćamo cijenu ovih političkih i intelektualnih pogreški. Dok neoliberali cinično slave “različitost” kako bi uresili grabežljivost kapitalizma, isuviše dijelova ljevice i dalje se oslanja na staru formulu prema kojoj nas ujedinjuje apstraktni, homogeni pojam klase, dok nas feminizam i antirasizam mogu jedino podijeliti.

Međutim, sve je jasnije da uobičajeni prikaz militantnog radnika kao bijelog muškarca u velikoj mjeri nije usklađen s vremenom u kojem živimo – štoviše, ni u sa-

mom startu nije bio točan. Kao što smo tvrdile u našem *Manifestu*, današnju globalnu radničku klasu također sačinjavaju milijarde žena, imigranata, i ne-bijelih osoba. Ona ne vodi bitke samo na radnom mjestu, već i one povezane uz socijalnu reprodukciju, od pobuna zbog hrane koje su bile centralni moment arapskih revolucija, preko pokreta protiv gentrifikacije koji su okupirali istanbulski trg Taksim, pa sve do borbi protiv mjera štednje i u obranu socijalne reprodukcije, koje su mobilizirale Indignadose.

Naš *Manifest* odbacuje obje perspektive – lijevu, klasno-redukcionističku, koja koncipira radničku klasu kao praznu, homogenu apstrakciju; kao i progresivnu neoliberalnu, koja slavi različitost radi nje same. Umjesto njih, predložimo univerzalizam koji svoju formu i sadržaj uzima iz mnoštva borbi odozdo. Naravno, razlike, nejednakosti i hijerarhije inherentne za kapitalističke društvene odnose *uistinu* pružaju povod za sukobe interesa među potlačenima i eksploatiranima. Također, proliferacija fragmentarnih borbi sama po sebi neće polučiti onom vrstom stabilnih, široko utemeljenih saveza kakvi su potrebni da bi se transformiralo društvo. Međutim, ovi će savezi postati posve nemogući propustimo li ozbiljno pristupiti našim međusobnim razlikama. Ne samo da ne predlaže njihovo poništavanje ili trivijalizaciju – naš *Manifest* zagovara borbu protiv tendencije kapitalizma da pretvara naše razlike u oružja. Feminizam za 99 posto utjelovljuje viziju univerzalizma koja je uvijek u nastajanju, uvijek otvorena za transfor-

maciju i osporavanje, i koja se uvijek iznova uspostavlja kroz solidarnost.

Feminizam za 99 posto neumoran je antikapitalistički feminizam – nemoguće ga je zadovoljiti jednakopravnošću sve dok ne postoji jednakost, udovoljiti mu zakonskim pravima sve dok nema pravde, niti ga umiriti demokracijom sve dok se individualna sloboda ne počne kalibrirati na temelju slobode za sve.

AUTORICE: Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser

NASLOV: Feminizam za 99 posto. Manifest

IZDAVAČI: Multimedijalni institut

Preradovićeva 18

HR-10000 Zagreb

TELEFON: +385[0]14856400

E-MAIL: miz@mi2.hr

URL: www.mi2.hr

Institut za političku ekologiju

Preobraženska 2 HR-10000 Zagreb

TELEFON: +385[0]14812530

E-MAIL: ipe@ipe.hr

URL: www.ipe.hr

Udruga Bijeli val

Ilica 203a

HR-10000 Zagreb

TELEFON: +385[0]13907292

E-MAIL: nikoladevcic@inet.hr

URL: www.subversivefilmfestival.com

Centar za ženske studije

Dolac 8

HR-10000 Zagreb

TELEFON: +385[0]14872406

E-MAIL: zenstud@zenstud.hr

URL: www.zenstud.hr

BIBLIOTEKA: mamina mala biblioteka

UREDNICI: Tomislav Medak & Petar Milat

PRIJEVOD: Karolina Hrga i Martin Beroš

REDAKTURA/LEKTURA: Ivana Jandrić

OBLIKOVANJE: Dejan Dragosavac Ruta

PISMA: Bara (Nikola Djurek)

PAPIRI: Munken Lynx 120 gr, Curious Matter Black Truffle 270 gr.

TISAK: Tiskara Zelina

NAKLADA: 500

Zagreb, svibanj 2019.

